

AKADEMİ MECMUASI

Sâmiha AYVERDİ
Kemâl Y. AREN
Hayri BİLECİK
Bâki BİLGİN
İsmet BOZDAĞ
Dinçer DALKILIÇ
Ali Murat DARYAL
İbrahim DEMİRKALE
Fahredden OLGUNER
Veysel ÖKSÜZ
Ayhan PALA
Nermin Suner PEKİN
Yılmaz SOYER
Mustafa TAHRALI
Cinuçen TANRIKORUR
Kâmil UĞURLU

YIL : 18

EKİM - 1989

SAYI : 4

AKADEMİ MECMUASI

Yıl: **18**

Ekim 1989

Sayı: **4**

Aziz okuyucu,

Mecmûamız, neşir hayâtının 19. senesine girerken, Türkiye şartlarında, bir dergi için fevkalâde addolunacak bir seviye ve istikrarlı bir çizgi tutturmuştur. Bu başarıda siz muhterem okuyucularımızın, bilhassa abonelerimizin mühim payı vardır.

Bir irfan ocağı mâhiyeti kazanan Kubbealtı Akademisi'nin neşir organı olan mecmûamız, önümüzdeki yıllarda da aynı istikâmette çıkmaya devam edecektir.

Ancak çeşitli fiat artışları sebebiyle 1990 yılında bir sayımızın bedeli 6.000, yıllık abone ücreti ise 24.000 TL. olacaktır. Yurd dışındaki okuyucularımızın aboneleri, geçen yıldaki fiat üzerinden, 2. sahifede bildirildiği üzere devam edecektir.

Sizlerden ricâmız, abonelerinizi yenilemeniz, değişen adreslerinizi bildirmeniz; derginizi çevrenize de okutarak yeni aboneler bulmanızdır.

Bu vesile ile hayırlar niyâz ederiz.

KUBBEALTI

NOT : Haberleşme 2. sahifede gösterilen adreslerle yapılacaktır.

Kubbealtı Akademi Mecmûası, 4.10.1976 da Milli Eğitim Bakanlığı tarafından alınan karar mucibince 8.11.1976 târihli Tebliğler Dergisi'nde, 660-10290 sayı ve 11664 genelge nu marasıyla tavsiye edilmiştir.

ALDANAN BİR BULGAR BAŞBAKANI

Sâmiha AYVERDİ

Türkiye'nin bir Balkan memleketi olmadığı iddiâsını öne sürmüş olan eski Bulgar başbakanlarından Georgi Dimitrov bundan sonra gerek Osmanlı, gerek Bizans izlerini Balkanlar'dan kazıyacaklarını söylemiştir.

Batı'yı şaşırtan hattâ kızdıran eski Mağnat'lar, yâni Leh ve Macar asilzâdeleri bu beyandan çok öfkelenmiştir.

Böylece de Bulgarlar Bizans'tan fazla Türk eserlerini hedef alarak yakıp yıkmakta o gün bugün hızla devam etmişlerdir. Bizans eserlerine gelince, Bulgarların bu teşebbüs kararlarıncâ Sırp, Romen milletlerinin milli ve târihi benlikleri bakımından hâiz oldukları âbidelerinin tahribinden aslâ vazgeçmemişlerdir.

Sofya'da yarım asır evvel bitirilmiş olan Alexandr Novski Kilisesi, Belgrad'da inşaatı İkinci Dünya Harbi'nden evvel bitmiş olan Alexandr ve Sivasti Marko Kiliseleri ile Tito'nun oturmuş bulunduğu Dedinye Sarayı, Sırp ve Ortodoks Kilisesi ile Patrikhanesi de dâhil olmak üzere Sırp ve Romen eserlerinden gayri Bulgarlar'ın tek âbideleri yoktur. Bunların cümlesi hep Bizans damgası taşımaktadır.

Bulgarlar'ın Zdujbina dedikleri eski manastır ve kiliselerinden başka milli ve târihi varlıklarını ispat edecek hiçbir medenî tesisleri yoktur. Bu Zdujbina içindeki freskler de gene Bizans san'atının malıdır. Onun için Georgi Dimitrov tarafından Bizans'ı da Türk'ü de yıkacağız kararı, bu yüzden Bizans âbidelerini tehdit etmekte idi. Böylece de Bulgarların bu tehdidi Sırp

ve Romen, hattâ kendi elleriyle yaptıkları fakirâne eserleri tahribe mâtuf iken Türkler'in, fethettikleri ülkelerde ne kadar koruyucu hattâ onarıcı olduklarını itiraf eden Sırp ve Hırvat kaynaklarının sözleri bunu işaret etmekte bulunuyor.

*
* *

1877 (Doksanuç Harbi) denen Türk - Rus Muhârebesi'nde Sofya havâlisinin Rus orduları kumandanı Prens Dondukov Korzakov, Sofya civârında Bulgarlar'dan ziyâde Türkler'le karşılaşınca Bulgar Kocabaşları'nı huzûruna çağırtmış ve : «Siz, bu havâlide Bulgarlar'dan başka bir millet olmadığını iddiâ ediyordunuz. Halbuki ben buralarda Türkler'den başka bir topluluk görmüyorum. Bizi aldatmışsınız,» demiştir. Bunun üzerine en vahşiyâne bir katliâma başlayan Prens'in neler yapmış olduğunu bilâhare Bolşevik katliâmından kaçan Rus Generali Alexandr Alexandroviç, Sofya'da çıkan Mir gazetesinin 30 Nisan 1932 târihli nüshasında şöyle dile getirmektedir : «Prens Dondukov Korzakov, Sofya'da çok miktarda olan câmilerin buraya bir Türk manzarası verdiğinden, bu minâreler ormanının yıkılması için açıkça emir veremiyeceğini, zira Türkiye mümessilinin buna şiddetle itiraz ederek bir siyâsi skandala sebebiyet vermesinden çekindiğini söylemiş ve Bulgarlar'ın barbarca hareket ettiklerini ileri süreceğinden, bu işin daha ustalıkla yapılabilceğini bildirmiştir.

Böylece de istihkâm alayından vazifelendirilecek birkaç erin, gök gürültüsünün hâkim olduğu fırtınalı bir gecede, götürdükleri dinamiti minârelere yerleştirmek sûretiyle yıkılabilmesi plânlanmış, bu sûretle de bir gecede en az on câmiin minâresi uçup gitmiştir.

*
* *

Aslına bakılacak olursa, Orta Asya'dan akan Avar, Macar, Peçenek, Uz gibi Türk kabilelerinin kol kol akarak birleşip Balkanlar'da tekevvün etmemiş olup, zamanla bu Türk kabileleri bir mezhep baskısı kargaşalığı içinde, en fazla Ortodoks, Katolik gibi dinî bölümlerin pençesi altında erimemiş olsalardı, Balkanlar'da başta Bulgar, Sırp, Hırvat gibi ayrı ayrı milletlere bölünerek Türklüklerinden uzaklaşacakları düşünülemezdi.

Bir taassup kamçısı altında Türk'e zulüm ve vahşet kondu-
ran Batılı tarihçilere rağmen Türkler'e karşı hiç de yakınlık duy-
mayan bir Rus tarihçisi gene de neler söylemektedir : Müslü-
manlara atfedilen taassup, umûmiyet itibâriyle izam edilmiştir.
Sebebi de, Müslümanların dinî ihtiraslarının tarafsız tedkik edil-
memiş olmasından ileri gelmektedir. Müslümanların dinî ihti-
rasları, Hristiyanlarınkinden daha fazla hoş görülmüş oldu-
ğunu târîh sorup soruşturmadan gelişi güzel, umûmî efkâra
mâl edecek bir ısrarla işlemiştir.

Halbuki her iki din nâmına muzaffer kumandanın ihtirası
kadar, râhiplerin de teşviklerinin hissesi olan muhârebeler ka-
zanılmıştır. Yalnız savaş alanlarındaki ölümlerle kalınmamış,
zindanların soğuk duvarları arasında sivil halkın uğradıkları
işkence ve zulümler de cinâyetlere yol açmış, insanlar diri diri
odun yığınları üstünde yakılarak yok edilmişlerdir. Aslına ba-
kılacak olursa, Muhammed nâmına verilen kurbanların, İsa'ya
verilen kurbanlardan ne kadar az olduğunu görmek, çok kim-
seyi hayrete daldıracak ölçüdedir.

*
**

Osmanlı İmparatorluğu'na bir tepki olarak kurulan Avus-
turya - Macaristan İmparatorluğu ise bir prensler, magnatlar
ve râhipler topluluğundan başka bir şey değildir. Bu impara-
torluk, târîh sahifelerinden silininceye kadar, hükümdarlar
hep Rimpapa¹ tarafından, kilisenin ekber evlâdı olarak alkış-
lanmışlardır.

*
**

Yugoslavya'da zirâî ıslahat yapıldığı zaman, Tuna ile Sa-
va vâdilerine kadar uzayan geniş topraklarda, her biri yüzbin-
lerce hektarlık arazide Vindişgretz prensleri veyâ Turn - Tak-
sis asilzâdelerinin yerleştikleri meydana çıkmıştır. Bosna - Her-
sek'te ise Avusturya — Macaristan asilzâdelerinin mâlikâneleri-
ne kıyasla küçük olmakla beraber beylik arâzi adı verilen bâ-

1 Roma'da oturan Katolik Papa.

zı büyücek mâlikâneler de vardır. Makedonya, Kosova ve Sancak mıntıklarında Osmanlı İmparatorluğu'nun asli unsuru kabul edilen Türk - Müslüman halkın elindeki toprak bundan pek farklı değildir.

Amma biz, Üsküp'ten şöyle azıcık uzaklaşarak Manastır'daki Naci Eldeniz Paşa ile akrabalarının da bu vilâyetteki Nova Sel Krivograj'da çiftlikleri bulunduğundan, Reşit Akif Paşa vârislerinin Üsküp ve Okçepel ovalarındaki çiftliklerinden de söz edelim. Büyükannemin babasının nâzırı olduğu yirmi altı adet Hasip Paşa Çiftliği'nin vârislerini küçük yaşında tanıdığımı da söyleyebilirim. Sonra yengemin annesinin Sofya'daki Çekova ve Belova çiftliklerinin sâhipleri fazilet ve meziyetlerine hayran olduğum akrabalarımız arasındadır.

*
* *

En kısa ve pratik mânâda, Rumeli'deki Türk hakkında söz etmek gerekirse, karşımıza çıkacak tablonun değil tamâmını, yüzde birini dahi belirtmek, ancak bir kitap hacmi içinde yazmakla mümkün olabilir. Buna göre ancak birkaç misal vermekle iktifâ etmemiz gerekiyor.

Batı'nın fideicommim'lerine² mukâbil (Avusturya ve Macaristan'da da bu şartlı vakıf hakimdi) Türkler'in kurdukları vakıflara bakacak olursak vakıf anlayışları arasında çok büyük farklar görürüz. Zira Batı'nın bu tip vakıflarında mal ve mülkün bir müddet sonra vârislerine intikal etmesine mukâbil Türklerde vâkıfın vârisleri ancak kendilerine verilen vazifelerin karşılığı olarak belirli bir miktardan istifâde edebilirler. Gerisi halkın hizmetine sarfedilirdi. Meselâ Üsküp'te Balkan Harbi'ne kadar Yahya Paşa, Gâzi Mustafa Paşa, Gâzi İsmâ Bey, Mehmet Paşa, Alaca İmâret câmilerinde her gün hademe-i hayrâta da, fakirlere de yüzlerce fodla, haftada iki gün etli yemek, bir defa da helva yahut zerde dağıtıldığını söylemek herhalde yetecektir.

*
* *

2 Bir hakkın, bir mülkün devredilmemek üzere, birisine güvenerek, onun tasarrufuna bırakılması. Şahsın vefâtından sonra mal asıl vârislerine intikal eder.

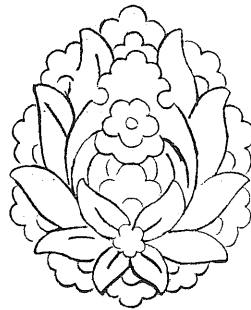
Türkler'in Balkanlar'a ve Orta Avrupa'ya yerleşmesiyle, Balkanlılar bir çeşit şefkatli ve muhabbetli kurtarıcı bulmuşlardır. Öyle ki bir taraftan Germen, diğer taraftan Lâtin baskısı ve akınlarının tehdidine karşı, bu küçük milletleri din ve milliyetlerini kaybetmeleri tehlikesine karşı set çekerek gelişip ilerlemelerine imkân vermiş olması, bunun en bâriz delili olarak gösterilebilir.

Nitekim Osmanlı Türklüğü'nün yalnız Balkanlar ve Orta Avrupa hâkimiyeti değil, Asya, Afrika ve Yakın Şark'ı da bir hâmi ve ağabey şefkati, devletçilik ve idârecilik dehâsiyle idâresi altında tutmuş olması bu milletlerin lehine bir kazanç olarak işâret edilebilir.

*
* *

Dobrovnik Hazine-i Evrak Muhâfızı olan ve Osmanlı medeniyetini yakından tanımış bulunan Çiro Truhelko'nun tesbitleri de şöyledir:

«Türkler'e vahşet izâfe edenler, onları kıskanan ve çeke-meyenlerdir. Türkler'e vahşet kondurmak, iftirâların en iğren-cidir. Vahşet mi? Hayır. Türkler Avrupa'ya gâyet mazbut bir din ve gâyet mükemmel bir devlet teşkilâtıyla gelmiş ve yerleş-tikleri mahalleri medenileştirmişlerdir.»

GÜL YAĞMURU

—Sâmiha Annemize—

*İstanbul'u sevdim yedi iklimin içinden
Beylerbeyi, Fâtih, Sarıyer, Çamlıca derken,
Her semtini yıllar yılı gönlümce dolaştım.
Cânânın ömür sürdüğü serhadde ulaştım,
Revnaklı semâ, mâvi deniz rûhumu sardı.*

*Yer gök mütebessimdi, sular şendi, bahardı,
Nisandı, o Yektâ Güzel'in doğduğu gündü,
Hilkat ana bir gonca edâsında göründü;
Hilkat ana Berceste Konak'tan bana güldü.
Her şey güle dâirdi ve her hâtıra güldü
Bir anda büyük hâtıra kalbimde uyandı
Duydum ki kaderden beklediğim işte bu andı;
Gün doğdu ufuktan bana, bir batmayacak gün!*

*Gün doğdu ve doldurdu bütün seyrini ömrün;
Rûhumda zaman kalmadı bir başka hayâle,
Daldım ebedî şevk ile her lâhza cemâle,
Ufkumda ezelden beridir özlediğim yüz!*

Gül yağmuru altındayım artık gece gündüz.

Bâki BİLGİN

İNSAF

Hayri BİLECİK

İnsanımız hızla değişiyor ve her geçen gün biraz daha bencilleşiyor. Bencilleştikçe de millî - mânevî mes'elerdeki, son Bulgar mezâlimi karşısında da görülen vurdumduymazlığına mukâbil, şahsî çıkarlarının çatıştığı hemen her sâhada asabiye-ti, müsâmahasızlığı ve saldırganlığı artıyor.

Şâyet, değerlerimizin kıskacından kurtulup başıboş kalan beşeri ihtirasların böylesine kamçılanması devam ederse pek çok insanımız; kimi bencilleşme yarışında geri kalmamak, kimi sâhiplendiğini korumak, kimi başkasının elindekini kapmak, kimi de aşağılık duygusundan kurtulmak ve benzeri sebeplerle hak, hukuk tanımaz bir hâle gelebilir ki, neticesi; günümüzde Bulgaristan ve diğer örneklerde görüldüğü gibi, insanlıktan uzaklaşmak, acı, zulüm ve gaddarlık batağına saplanıp kalmaktır.

Bunun ilk belirtilerini, henüz riyâyı beceremeyen ve benciliklerini sahte insânî kalıplar içinde gizlemek başarısını (!) gösteremeyen çocuklarımızda görüyoruz. Öyle ki, ruhları aç bırakılan ve duyguları, kabiliyetleri, idrak seviyeleri nazarı dik-kate alınmadan; en üstün sen olacaksın, denilerek benlik arenasına sürülen mâsum yavrularımızdan pek çoğu, kısa zamanda hırçınlaşıyor, asabileşiyor, hattâ kendisinden güçsüz varlıklara karşı gaddarca davranışlar içine girebiliyor.

İnsanlar arasında güçlü güçsüz, kabiliyetli kabiliyetsiz, başarılı başarısız gibi farklılıklar daha önce de vardı, bundan

sonra da olacak. Bir kısmı yaradılıştan gelen ve kâinattaki nîzâmın devâmı için gerekli olan bu farklılaşmayı yok etmeye çalışmanın, ne derece fuzûlî bir gayretkeşlik olduğunu zannedirim, artık anlamayan kalmadı. Bu durumda, dâimâ üstün olanın tarafını tutup; altta kalanın canı çıksın da diyemeyeceğimize göre, zaman kaybetmeden bencilleşmenin hızını kesecek, böylece de her sınıftan insanı birbirine yaklaştırarak aralarında sevgi, saygı, yardımlaşma ve ideâl birliği sağlayacak güçte olan milli - mânevi değerlerimiz etrafında birleşip bütünleşmek daha akıllıca olmaz mı!

İşte konumuza esas olan İNSAF da bu müstesnâ değerlerden biri. Ancak son devirlerde, diğerleri gibi o da, büyük bir mânâ ve mefhum kaybına uğradığı için kolayca tanınmaz bir hâle gelmiştir.

Bu sebepten de kimimiz; şahsî çıkarlarına dokunmayan acı hâdiseler karşısında sâdece vah, tüh... demeyi kimimiz; kendisinden başka her varlığa zavallı gözü ile bakıp hakikatte benlik beslemeyi kimimiz de haklı - haksız ayırt etmeden yalnızca acımayı ve istemeyerek de olsa, mağdûra bir kere daha zulmetmeyi insaf zanneder olmuşuz.

Günümüzde, böylesine insaf edilecek bir duruma düşen İNSAF, acabâ aslında ne idi, nasıl bir değerdi?

*
* *

Arapça'da bir nesnenin nısfını, yani yarısını almak demek olan insaf, teşmil yoluyla, ifrattan sakınıp adâlet üzere olmak ve hizmet eylemek gibi mânâları da içine almaktadır.

Kelimenin bizim kültürümüzde ne ifâde ettiğini ise; hakka ve adâlete uygun davranma, nefse ağır gelse de haklıya haklı, haksıza haksız diyebilme, başkasının aleyhine olan bir muâmelede vicdâna uyup her türlü ifrattan sakınarak itidâl üzere hareket etme ve bu prensipler dâhilinde merhametli olup icabını yerine getirme yani, acınacak duruma düşenin hizmetine koşma, şeklinde hulâsa edebiliriz.

Görülüyor ki, kendi zararına da olsa haktan, adâletten ayrılmayacak seviyede vicdanlı, aşırılıklardan uzak duracak kadar irâdeli, malıyla, canıyla her darda kalanın hizmetine ko-

şacak ölçüde ferâgatli ve merhametli olamayan bir kimsenin insaflılar sınıfına girmesi mümkün değil.

İnsaflı olmasak ne olur! da diyemeyiz. Zira insafsızlık, azı da çoğu da aslâ insanlık haysiyetiyle bağdaşmayan bir bencillik, zulüm ve gaddarlığın ifâdesidir.

*
* *

Yüce Peygamberimiz: «İnsaf dinin yarısıdır.»¹ buyuruyor. Bu mânâdan hareketle dinin imansız, imanın da yarım olamayacağının idrâkine ulaşır: «İnsâfı olmayanın, imanı da olmaz.» diyenler ne kadar haklı. İnsafla iman böylesine iç içe bulunduğu göre, bu cümleyi şöyle de kurabiliriz: İmanı olmayanın, insâfı da olmaz. Olmaz, çünkü, vicdan, irâde, merhamet, hak, adâlet ve hizmet şuûru gibi insâfa esas olan bütün mefhumların asıl kaynağı taassup, taklit ve riyâdan arınmış katıksız bir imandır.

Böyle bir iman seviyesine erişemeyenlerin, başkaları bir yana, kendilerine bile insafları yoktur. Meselâ imanla beslenip takviye edilmemiş bir vicdan, Hümanizm'de olduğu gibi, adına vicdan dense de ferdin insaf gözüyle kendi noksanını görmesini ve zamanla hiçliğini idrâk edecek bir irfân seviyesine ulaşarak benlikten kurtulmasını sağlayamaz.

Çeşm-i insâf kadar ârife mizân olmaz

Kişi noksânını bilmek gibi irfân olmaz

diyen Tâlip, bu gerçeği ne güzel ifâde etmiştir.

Seyh Gâlip de :

Tedkik-i nazarla eyle insâf

Ol feyzi tükettiler mi eslâf

demek sûretiyle, daha o devirlerde böylesine bir insaf anlayışının kıtlığından yakınmaktadır. Zamanımızda yaşasaydı ve hele şu, son Bulgar mezâlîmi karşısındaki tutumumuzu görseydi, beytin ikinci mısraı belki de :

Ol feyzi ki âh, tüketti eslâf

şeklinde veya meâlinde olurdu.

¹ El - insâfû nısfu'd - din.

Öyle ki bugün saf bir imandan, dolayısıyla de insaf gözünden mahrum kalanlar, kendilerinde büyük kabiliyetler vehmedip onları bir türlü keşfe muvaffak olamayan (!) cemiyete kızıyor, küsüyor, hattâ kinleniyor. Ve neticede, kimi harcandığına inanarak kendine acılamakla ömür tüketirken, kimi de fikirleriyle, davranışlarıyla her fırsatta zulmederek suçlu gördüğü cemiyetten intikam alıyor.

İnandım diyenlerden bazıları ise, taassup ve taklitle sulanmış inançlarıyla böbürlenip, kendi noksanlarını göreceksin insaf gözünden mahrum bir hâlde, Hak için halka hizmet yerine benliği, bencilliği tercih ederek kendilerinden başka herkesi imansız, küçük ve zavallı imiş gibi görmeyi mârifet zannediyorlar.

Böylece, zâhirde birbirine tamâmiyle zıt görünen bu iki uç, aslında benlik dâvâsında birleşiyor ve tabii olan da iki ateş arasında kalan memlekete ve memleket evlâdına oluyor.

Koca Râgıp Paşa'nın şu beyti o devirde kime ve niçin söylendi, bilemeyiz ama bugün takdir etmemek, aşağılamak gibi milletçe revâ gördüğümüz insaf dışı muâmelelere rağmen, hâlâ vatana, millete hizmet aşkıyla didinen insanların hislerine tercüman olduğuna da şüphe yoktur.

**Kaçmazam cevrenden ammâ sen de bi-insafsın
Lutfun âgyâra hemîşe derd ü kahrın hep bana**

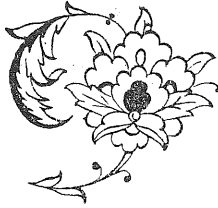
Ancak inanıyorum ki, sayıları pek az da olsa, birer hizmet eri hâline gelen bu seviyedeki insanların sitemleri, aslâ kendileri için değil, yine memleket, millet hayrınadır. Zîra :

**Âdeme insâfı yokdur âlem-i pür-mihnetin
Mâtemi der-pey gelir ıydiyle dilşâd etse de**

diyen Nâmık Kemâl'in de belirttiği gibi onlar; üzüntüsü sevinci, safâsı cefâsı, mâtemi bayramıyla gelip geçici bu âleme değil, ebedi olan Hakk'a gönül vermişler, böylece de Hak için halka hizmete tâlip olmuşlardır.

Atalarımız, haksızlık yapanı uyarmak için EL-İNSAF! «İnsaf kalmadı mı, bu ne hâl!» veya zâlimin gözünü açmak maksadıyla İNSAF! «Bu kadarı da yeter, artık Hakk'a tâbi ol, vicdânına uy!» derlermiş.

Biz de milli, mânevi değerlerimize, onları yaşama, yaşatma gayreti içinde olanlara ve milletimize yapılan haksızlıklar karşısında İNSAF!.. diye haykıranlara kulak verip insâfa gelelim ki, bir zamanlar insafkârâne elinden tuttuğumuz Bulgar misâli insanlaşmamış toplulukların insâfına sığınmak mecbûriyetinde kalmayalım.

N İ Y A Z

*Susmasın gülşen-i can bülbülü feryâd etsin
Can veren nağmesi bî-canlara imdâd etsin
Ne olur gülleri terk etmesin ağıâr sesine
Yâd edip derdini âşıkları dîlşâd etsin*

Mustafa TAHRALI

G A Z E L

*Derd istiyorum, sanma ki dermân ararım ben
Çokdan beri dil mülküne sultân ararım ben*

*Sînemdeki hicr âteşi cûybâr ile sönmez
Garkolmak için katrede ummân ararım ben*

*Bezdim feleğin zevk ü safâ yüklü deminden
Yâkûb gibiyim Yûsuf-ı Ken'ân ararım ben*

*Bülbül gibi meftûn olarak bir güle gözden
Her sâniye yaş dökmeye imkân ararım ben*

*Dünyâda hebâ eyleme can nakdini Öksüz
Can vermek için vaslına cânân ararım ben*

Veysel ÖKSÜZ

OKULDA ALATURKA DÖNEMİ DEĞİL, SAĞDUYU DÖNEMİ

Cinuçen TANRIKORUR

Müzik, insan duygularını doğrudan etkileme ve insanları ortak duygularda birleştirme gücüne sâhip, sözlü veyâ sözsüz bir dildir. Vâsıtası, insan sesi veyâ çalgı olabilen bu dil, her dil gibi, onu konuşan (kullanan) toplumların sosyo - kültürel ve psikolojik özelliklerini taşır. Bu özelliklerse çeşitli târihi coğrafi, iktisâdi ve dini unsurların sonucu veyâ bileşkesi olarak, millî olmak zorundadır. Milli karakteri olmayan bir toplum veya —değişik bir söyleyişle— kendine has nitelikleri olmayan bir millet nasıl yoksa, toplumunun millî karakterini taşımayan veya yansıtmayan bir dil de aynı şekilde yoktur. Bunu basit bir misâlle hemen açıklayıp geçelim : «ehl-i dil=gönül adamı» deyiminin Batı dillerinde iki kelimelik karşılığını bulmak mümkün değildir. Müziğin millîlik vasfı ise, beynelmîlel bir duygu veya mesaj iletilmek istendiği anda öncelikle söz konusu olan bir şarttır. «Milletlerüstü olmak istiyorsan, önce kendi milletinden söz et,» diyen Balzac, bu gerçeği gören büyük sanatçılardan biridir. Atatürk ise, «Kendi kültür değerlerine saygılı olmayan milletleri başka milletler de saymaz; böyleleri diğer milletlerin avı olmaya mahkûmdurlar,» ve «Türk çocuğu ecdâdını tanıdıkça daha büyük işler başarmak için kendinde kuvvet bulacaktır,» vb. sözleriyle aynı gerçeği ifade etmiştir. San'atın milliyetle ilgisi olmadığını savunanlara, Konfiçyüs'ün,

Buddha'nın, Homeros'un, Vergilius'un, Farâbî'nin, İbni Sinâ'nın, Yûnus'un, İbni Haldûn'un, Ali Kuşçu'nun, Dante'nin, Cervantes'in, Sinan'ın, Siyahkalem'in, Voltaire'in, Goethe'nin, Liszt'in, Glinka'nın, Sibelius'un, Grieg'in, de Falla'nın, Bartok'un, Le Corbusier'nin, Tange'nin vd.nin, hangi kültürlerin meyvesi olduklarını bir an düşünmelerini tavsiye ederiz.

Ancak, doğrudan yanlışa, iyiden kötüye, faydalıdan zararlıya olan bütün değişikliklerden yana; ama yanlıştan doğruya, kötüden iyiye, zararlıdan faydalıya olan değişikliklere karşı olmayı ilke edinen milliyet ve kök düşmanı kastlar, «milli olmaktan milletlerüstü olunamayacağı,» gerçeğini kabûl edemezler. Onların hedefi, bu ülke insanının, rüzgârın önünde bir oraya, bir buraya sürüklenen kuru bir yaprak veya sömürü güçlerinin elinde bir sürü haline gelmesi olduğu için, milli karaktermiş, milli kültürmüş, böyle şeylere sadece gülüp geçmekle kalmaz, olanca güçleriyle, maskeli kafaları, eldivenli elleriyle yok etme savaşı verirler.

Günün birinde bir iktidar 60 yıllık yanlışı görüp şuursuz gidişe dur der ve okul müzik kitaplarındaki % 98.5 Batı müziği kültürü, % 1.5 (60 yılın sonunda maximum olduğu nokta) Türk müziği kültürü oranını, aklın ve mantığın emrettiği % 50 oranına getirir. 60 yılın yobazlığını ters çevirip % 98.5 Türk müziği, % 1.5 Batı müziği olacak demez. Türk çocuğu Batı kültürünü ne oranda alacaksa, aynı oranda milli kültürü de alacaktır, der ve bu ilkeden hareketle güvendiği, ayağı yere basmayan eğitimin çilesini uzun yıllar yaşamış olan tecrübeli müzik öğretmenlerine yeni kitaplarını yazdırır. İstemezükçüler durur mu? Yanlışı yüreklilikle kabûl edip (ki bu insan olmanın da birinci şartıdır) doğrunun bulunmasına elbirliğiyle yardımcı olacak yerde, yanlışları gören ve söyleyenleri «zavallı alaturkacılar» olarak niteleyip bir ömür boyu harcaya harcaya bitiremedikleri Atatürk istismarına sarılırlar. Hemen belirtelim ki yeni müzik kitaplarını yazanlarla onlara bu görevi veren Bakanlık yetkilileri, en az, Rus Beşleri'ne özenip kendilerine Türk Beşleri adını takanlar kadar Atatürkçüdürler. Yine hemen belirtelim ki alaturkalık gerçekten zavallılıktır, ama ne Türk müzikisinin adı alaturkadır, ne de Türk müzikisi mensuplarının tamamı alaturka kafalı insanlardır. Müzisyenlerin —işlerine gelmeyenler de dahil— hemen hepsi bilir ki aslı İtalyanca «alla turca» olan bu

deyim «Türk askeri müziği tarzında,» demektir ve «Türk asrı» olarak bilinen 18. yy.da Batılıların Türk müsikisine olan hayranlıklarının müzik diliyle ifadesidir. Sadece askeri yönünü tanıyabildikleri Türk müsikisine hayran olmaktan, Gluck, Grétry, Haydn, Mozart, Weber, Rossini, Liszt, Saint-Saëns ve Sir Henry Bishop gibi koca Beethoven de kendini kurtaramamış ve —Batılı müzik yazarlarının birleştikleri görüşle— sırf saz müsikisi formu olan senfoninin içine koro sokma fikrini, Türk mehterinden almıştır.¹ Ayrıca, bütün müesseselerini olduğu gibi aktarıp giyiminden müziğine her şeyini körükörüne taklitte çağdaş olabileceğimizi zannettiğimiz Batı, 18. yy.a kadar sahip olamadığı askeri müzik takımlarını bizim mehtere özenerek kurmuştur.

Ne var ki, yaşlı hastayı bir süre daha yaşatma gâyesiyle takıldığı halde, aksine bütün hayati fonksiyonlarını dumûra uğratan Tanzimat serumu, ülkeyi Doğu ve Batı kültür değerlerinin kıyasıya çarpıştığı bir arenaya çevirmişti. Beethoven'in eserlerinin başına iftiharla yazdığı «alla turca» sözü, müzikten sofra âdetlerine, ayak yolundan saate kadar hep kötü, çirkin ve geri şeylerin adıydı artık. Bizimkilerin uydurması «alafranga» ise, tuvaletlerden mutfağa, hamamdan müziğe kadar hep iyi, güzel ve ileri şeylerin etiketi oldu. Gelin görün ki, bozulmuş Tanzimat aydını uzantısının alafranga tuvalete oturması, kafasının alaturka çalışmasını engellemedi. İdil Biret'imiz TV'de konçerto çalarken, tam arkasında görüntüye giren viyoloncelist E. K. (izninizle daha açık yazmayayım) çiklet çiğneyebiliyor; 1981 de Roma Üniversitesi'nde dâvet üzerine verdiğimiz ud ve ses resitalini dinleyen ünlü bir karı - koca piyanist çiftimiz «biz böyle bir müziğimiz olduğunu bilmiyorduk, vallahi şaşırdık,» diyebiliyor; Adnan Saygun bey, 9 Eylül Üniversitesi'nin düzenlediği müzik bilimleri sempozyumunda «okullara Türk müziği derslerinin konma aşamasına gelinmiş olması, irticâm sarıksız olarak geri gelmesi demek,» olduğunu söyleyebiliyordu. Bütün bunların sebebi, müzik san'atına at gözlüğü takarak, yani alaturka bir kafa yapısıyla bakmaktan kaynaklanmaktadır. Dileriz son defa olarak söylüyoruzdur ki alaturka Türk müsi-

1 Altar, C. Memduh, Doğu-Batı Kültür Akışimleri Üstüne Bir Deneme, Kültür ve Sanat, Sayı 3 (Aralık 1974).

sinin değil, yukarıda örneklediğimiz şekilde bir beyin geriliğinin adıdır.

Kaldı ki müzik bir mimarî eser değildir ki doğusu, batısı, kuzeyi, güneyi olsun. **Müzik bir dildir : her kültürün kendi mantığıyla konuştuğu bir san'at dili.** Değer ölçüleri güzel-çirkin, akılcı-zorlama, asli-özenti, klâsik-modern, akademik-folklorik, samimi-ticarî vb. nitelik birimleridir. Evrensel filân da değildir. Bir rakın evrenseli, aynı toplum içinde dahi bütün insanların aynı tür müziği aynı oranda anlayarak dinlemeleri mümkün müdür? Türk köylüsü Dede Efendi'den anlamaz da, Fransız köylüsü Rameau'dan çok mu anlar? Ya bir de 60 yıl boyunca Rameau'yu, Couperin'i, Haendel'i Türk köy çocuğuna anlatmağa çalışmamıza ne dersiniz? Ancak, kendi toplumlarından başka toplumlarca da zevkle dinlenebilecek nitelikte müzik eserleri vermiş olan dâhi besteciler vardır; bu da hem Batı için geçerlidir, hem Doğu için. Yani «evrensel»le ne demek isteniyorsa, işte o şu veya bu müzik değil, şu bestecinin şu eseri gibi spesifik örneklerdir.

Dünyada tek ses de, tek sesli müzik de yoktur (mutlak yalın ses ancak özel gâye ile fizik laboratuvarında üretilebilir). Titreşen telin ürettiği her ses, daha az duyulan birtakım yan seslerle birlikte çıkar (selen, salkım, doğuşkan veyâ armonikler). Batı dünyası bu yan seslerden birbirine yakın olanları birleştirip sadeleştirerek, bozuk frekansları birlikte icrâda çok fazla duyulmayan ayrı notalar haline getirmiş; Doğu ise böyle bir işlemle tabii seslerin kaldırılıp yüksek volüm hatırına falsolaştırılmalarına razı olmamıştır. Batılılar duygularını, bir oktavda 13 sesli sistemlerinin gereği olarak, seslerin veya sazların aynı anda icrâ ettikleri farklı ezgilerle anlatır, bu yüzden müziklerini **çok porte** üzerinde yazarlarken; biz duygularımızı, bir oktavda çok daha fazla sesli sistemimizin gereği olarak, yalın bir ezgiyle anlatıp müziğimizin seslerin ve sazların birlikte icrâ ettikleri **aynı porte** üzerinde yazmayı tercih etmişiz. Tekses-çokses meselesi bundan ibarettir. Batıcıların 60 yıllık demagojisine rağmen, çağdaşlıkla, ilkellikle, Atatürk devrimleriyle hiçbir ilgisi yoktur. O kadar yoktur ki, Türk mûsikisini oldukça iyi bilen ve çok iyi icrâ edilmesini isteyen Atatürk, hayatında bir defa bile «Türk mûsikisi çoksesli hale getirilmelidir,» dememiştir. Kaldı ki bir sosyo-kültürel târih vetiresi olan yalın ezgi-karma-

şık ezgi tercihlerinin doğruluğu-yanlışlığı tartışma konusu yapılamaz. Müzik bir dilse, müzik sistemleri bu dilin alfabesidir. İçinde —meselâ— Ğ, Ö ve peltek S seslerinin bulunmadığı bir alfabenin çağdaş bir alfabe olamayacağını savunmak nasıl bir deli saçması ise, Batı'nın 13 sesli alfabesini kullanmayan bir müzik dilinin çağdaş olamayacağını savunmak da o kadar gülünçtür. Bırakalım bu «tek sesli müzik çağ gerisidir, çok sesli müzik evrenseldir», «çocuğun gırtlığı alaturkaya dönmez» gibi kargaları güldürecek yutturmacalarla birbirimizi kandırmayı da, Türk çocuğuna müzik yoluyla insan sevgisi, vatan sevgisi, bayrak sevgisi, âile-millet-târih şuuru, Atatürkçülük ideolojisi, şefkat, merhamet, saygı, sabır, metanet, çalışkanlık gibi yüksek duygular nasıl aşılabilir, Türk milletine saplantısız, önyargısız, ciddi ve seviyeli bir genel müzik kültürü nasıl verilebilir, onu konuşalım. Zira, saklamanın da, görmezlikten gelmenin de hiç kimseye bir faydası yoktur ki, 60 yıllık müzik eğitimimizin sonucu kocaman bir sıfır olmuştur. Türk çocuğu, kendisine at gözlüğüyle gösterilmek istenen müziği sevememiş, sevedemediği için öğrenememiş, öğrenemediği için de okulda gördüğü müzikle okul dışında bulduğu müziğin arasındaki uçurumda kaybolmuştur. Sonuçta ne öğretilmek istenen «çoksesli» müzik, ne solfej, ne çalgı, ne de doğru-dürüst bir şarkı öğretilbilmiştir. Otobüslerle geziye giden veya bir yerde toplu halde bulunan gençlerin birlikte şarkı söylediklerine hiç şahid oldunuz mu? Türk müziği konusunda ise zaten göstermelik bir-iki türkü notası dışında tahkir ve aşağılamadan başka bir şey yoktur. Liseden üniversiteye devredilen çocuk, büyük şehirlerde, odasının duvarları pop şarkıcılarının posterleriyle kaplı, müzik diye 2x60 watt çıkışlı amfisinin kulakları sağır eden gürültüsünü bilen, babasının maddi durumuna göre bir elektro gitar veya elektro orgla oynayan (çalan değil) bir diskotek nesli; küçük Anadolu şehirlerinde ise «Hor görme garibi», «Seni sevmeyen ölsün» veya «Mavi mavi masmavi»den başka müzik bilmeyen bir arabesk neslidir.

TRT çocuk koroları ile, her hafta cuma - cumartesi günleri yapılan ve hep aynı bir avuç insanın dinlediği CSO konserleri ile, Türkiye'yi temsilen yurtdışına gönderilen, ödüller, pâyeler verilen «çağdaş» (?) müzik sanatçıları ile Türk milletine Batı müziğini öğretip sevdirdiğimizi mi zannediyoruz?.. Bunu öğren-

mek çok kolay: Çağırılım Tutak'tan, Keçiborlu'dan, Nizip'ten, Şarkışla'dan, Çal'dan, Bulancak'tan, Kilis'ten, Şarköy'den, Kulu'dan, Manavgat'tan, Bucak'tan, Çatalca'dan, Sarıkamış'tan, Cumanlıkızık'tan ortaokul - lise çağı çocuklarını ve dört değil, iki sesli bir türkü söylemeğe çalışalım. Sonuç herhalde pek acı olur. Ve bu tablonun sorumlusu da ne müzik öğretmenleri, ne Talim-Terbiye Kurulu üyeleri, ne de Bakanlık müfettişleridir. Çünkü öğretmenler de, müfettişler de, kurul üyeleri de kendilerini 60 yıldır «Atatürk bize böyle dedi,» diye kandırmış olanların kurbanıdırlar. Daha fazla zaman kaybetmeden anlamak zorundayız ki çağdaşlık, kendinden vazgeçmeden çağı yaşayabilmek, kendini başkasının elbisesi içinde değil, kendisi olarak çağa sunabilmektir. Çağdaşlık bir konfeksiyon medeniyet arama çabası değil, asliyetini cesaretle koruyup iftiharla savunma savaşıdır. Hiç kimse kendi taklidinin veya fotokopisinin değişik bir asliyet olarak ortaya konmasından hoşlanmaz; çok çok taklide değer bulunmuş olmasından egosu tatmin olur, biraz gülümser, o kadar. O halde kabul etmek zorundayız ki maymunlukla ne çağdaşlığın bulunması mümkündür, ne de yok olmanın dışında bir noktaya varılması!..

MÜSİKÎMİZE SÂHİP ÇIKALIM

Dinçer DALKILIÇ

Son yıllarda cemiyetimizde, kısmen de olsa gençlerimizin kendi öz medeniyetlerine alâka duymağa başladıkları açıkça müşâhade edilmektedir. Memleketimizin hemen her köşesinde bu hareketi destekleyen 'ocak'lar, 'vakıf'lar ve 'cemiyet'ler kurulmuş ve kurulmaktadır. Bunun sebeplerinden birisi, kanaa-timce, teknoloji ve ilimde büyük adımlar atılmış olmasıdır. Ar-tık milletimiz, Batı'yı taklit etmenin, körükörüne Batı'ya özen-menin memleketimizin maddi kalkınması için dahi lüzumlu olmadığını idrak etmiştir. Memleket dışına çıkanlarımız, Batı'nın kendi kültürü üzerinde ne derece hassasiyetle ve titizlikle çalışmakta olduğunu görmüşler ve 'benim kültürüm?', 'benim medeniyetim?', 'ne yapmamız lâzım?' suallerinin cevaplarını aramağa başlamışlardır. İnşallah bütün münevver gençliğimi-zin 'ben Şarklıyım; Şark'ın ve hattâ dünyânın en büyük me-deniyetlerinden birinin vârisiyim' demekten gurur duyacağı günler yaklaşmaktadır.

Bu mevzûda evlâtlarımıza yapabileceğimiz en büyük yar-dım, bizlere devredilmiş ve senelerce pek güç şartlar altında muhafaza etmeğe çalıştığımız medeniyet ve san'at eserlerimi-zi kendilerine, ilerideki çalışmalarına malzeme olarak aktar-maktır.

Gelecek nesillerimiz bu ata yâdigârı temeller ve milletimi-ze has kabiliyetleri ile şâh eserler yaratacaklardır. Türkiyemiz

'...âtinin yüksek medeniyet ufkundan yeni bir güneş gibi doğacaktır!' Türkiyemiz '...Avrupa'nın Japonya'sı olacaktır.'

Klâsik Türk mûsikisi, —mukaddesâtımız müstesnâ ki sebebi koruyucusudur— medeniyetimizin Batı tesiri dışında kalabilmiş yegâne unsurudur. Mimârımız 16 ve 17. asırlardaki zirvesinden gerilemeğe başlamış, Avrupa'nın Barok tesiri ile şahsiyetini kaybetmiş ve bugüne Türk mimârisi olarak gelememiştir. Minyatür, tezyinat ve hüsn-i hat san'atlarımız yerlerini Batı'nın resim ve heykeline bırakmış durumdadırlar. Keza edebiyâtımız, lisânımız, düşünce ve sosyal hayatımız, hattâ örf ve âdetlerimiz dahî Batı tesiri ile tâvizler vermiştir. Sebeplerin ne olduğu bu yazımızın mevzûu dışındadır. Bütün bunlara mukâbil yukarıda zikrettiğimiz san'atlarımıza âit, medenî şahsiyetimizi temsil edebilecek şâheserler —bütün tahribâta rağmen— zamânımıza kadar gelebilmiştir. Bunlar araştırma yapmak isteyen ve isteyecek olan herkese malzeme olarak hazır ve nâzırdır. Yalnız saf ve katışıksız klâsik mûsikimiz müstesnâ!. Ses olarak gün geçtikçe azalan fânî hâfızalarda olanlardan ve birkaç himmet sâhibinin şahsî gayretleri ile ses kaydına alınabilmiş eserler hâricinde araştırma malzemesi olarak gelecek nesillere devrettiğimiz bir şey yoktur. Henüz devredebileceğimiz eserler vardır ve bunlar yok olmaktan bir an evvel kurtarılmalıdır.

Bu mûsikî şâheserlerimizin tesbiti için bir başka ve çok âcıl bir sebebi de zikretmeliyim. Klâsik Türk mûsikisi dışında kalan ve Türk san'at mûsikisi olarak adlandırılmış büyük çoğunluğumuza hitab eden mûsikimiz ve hattâ folklor mûsikimiz son asırda bir taraftan Batı mûsikisi, diğer taraftan Arap mûsikisinin tesiri ile, 'çok sesli peşrevler, semâîler', 'arabeskler' ve aranjmanlar' arasında sâhipsiz, renksiz ve şahsiyetsiz bocalamaktadır. Merhum hocamdan işitmiştim; yolundan çıkan ve azan mûsikilerini düzeltebilmek için zamânın Osmanlı idâresi, Mısır beyliğine her 30 yılda bir mûsikişinas gönderirmiş. Kanaatimce Türk san'at mûsıkisine de kaybettiği vekar, şahsiyet ve san'at kıymetini klâsik Türk mûsikisi iade edecektir.

Klâsik mûsikimizin ses olarak tesbitini elzem kılan sebeplerden birisi de zaman zaman mûsikî nazariyatçılarımız tarafından ortaya konulan nota yazısı ve nazari mûsikî sistemlerinin yaptığı tahribattır. Daha doğrusu mûsikimize yardımcı

olan bu nazari bilgilerin yanlış kullanılmasının sebep olduğu tahribattır. Bu sistemlerin hiçbirisi klâsik mûsikimizi tam mânâsı ile izah ve nota yazısı ile tesbite muvaffak olamamışlardır. Ayrıca mûsiki öğretiminde sâdece öğretmen olan ustaya yardımcı bir âlet olması lâzım gelen bu kifâyetsiz nota sistemlerinin gelişigüzel kullanılmaları mûsikimize aslından çok şeyler kaybettirmektedir. Hâlen usta elinde yetişmiş, sağlam bir makam ve usûl anlayışı olan, hocalık yapabilecek kalitede ve tecrübeye mûsikişinaslarımız pek azdır ve gittikçe de azalmaktadır. Dolayısı ile yeni yetişen gençler ve hattâ son zamanda mûsikişinâs diye kabul edilen kimselerin birçoğu, klâsik mûsikimizi, yalnız nota ve kifâyetsiz olduklarını bizzat ifâde eden nazariyât kitapları ile öğrenmişler, daha doğrusu öğrenmeğe çalışmışlardır. Bu sistem ile öğrenme ve öğretme, mûsikimizi, henüz incelmemiş ve mûsiki irfanından mahrum bir zevke teslim etmektedir. Artık nota ve kitap okuyabilmek ve mûsikiye kabiliyetli olmak, mûsiki tahsili ve icrası için kâfi sayılmaktadır. İşte bu sebeptendir ki, sağdan soldan 'bugünkü anlayış ile icra...!' gibi '...çağdaş anlayışla çokseslilik...' gibi sözler işitmekteyiz. Hattâ bu anlayışsızlığın örneklerini radyomuz ve televizyonumuzda duymakta ve görmekteyiz. İşin en teessüfe şâyân tarafı ise, bu nâhoş seslerin devlet himâyesinde olan ciddi mûsiki öğretim müesseselerinden dahi işitilmeğe başlanmasıdır.

Yahyâ Kemal Bey merhum, Dr. Süheyl Ünver hocamızın bir zamanlar Topkapı Sarayı'nda bulunan ve genç müzehhipler yetiştiren atölyesine zaman zaman uğrarlar ve sohbetler ederlerdi. Bu sohbetlerin birinde klâsik san'atlarımızdan bahis olunuyordu. Söz kendilerinin İtrî adlı şiirlerinden açılmıştı. İki kollarını bir terâzi gibi yana açtılar, ellerini terâzinin kefeleri gibi aşağı yukarı hareket ettirip aynen şöyle dediler: «Türk medeniyetinde Süleymâniye Câmii'nin yeri ve ağırlığı ne ise İtrî'nin Nevâ-Kâr'ının da yeri odur!..» Bugün biri çıkıp, «çağdaş mimâri anlayışına göre Süleymâniye'nin öndeki iki minâresi dört köşe olarak değiştirilmelidir..» dese ne dersiniz? Hattâ bırakın demediği bu hezeyânı bizzat tatbik etmek üzere kazmayı eline almağa cûret etse ne yaparsınız? Diyeceksiniz ki memleketimizde bir âsâr-ı atikayı koruma kânunumuz var, Süleymâniye'miz kânunların koruması altındadır, tozuna bile do-

kunamazlar. Peki ama ya bizim İtri'lerimizin, Hâfız Post'larımızın, Şâkir Ağa'larımızın, Sâdullah Ağa'larımızın Süleymâniye'lerine, sâhipsiz kalmış zavallı şâheserlerine, senelerdir insafsızca «..çağdaş anlayış!» baltası vuruluyor, buna ne dersiniz?

İzâh etmeğe çalıştığımız şudur; ehil olmayan, mûsiki irfânından, milli ve medenî kıymetlerimizi anlayabilmekten mahrum sözde mûsikişinâslarımızın elinde rakkas, Türk mûsiki-sini devlet radyosundan neşrini yasaklayan anlayışın aksi istikâmetinde ve fakat maalesef eğri, çarpık bir noktaya kaymıştır. Yine söylemek lüzûmunu hissediyorum kabahatin neden ve kimde olduğu mevzümüzün dışındadır.

Buraya kadar klâsik mûsikimizin dertlerini ve ıztırablarını dile getirmeğe çalıştık. Şimdi görebildiğimiz kadarı ile dermânından bahsedelim.

İlk nazarda eksikliğimiz, klâsik Türk mûsikisi eserlerini muhâfaza altına alacak kânunlardır. Bu kânunlar klâsik mûsikimizin kayıt ve tesbit edilmiş şekliinden değişik olarak umûma açık yerlerde icrâ eden, notalarını neşreden şahıs veya şahısları, bu hareketlerinden mes'ul tutacak ve hattâ cezâlandıracaklardır.

İşin en zor tarafı, kânun hazırlayıp çıkarmak ve tatbik etmek değil, kânuna esas olmak üzere kayıt ve tesbit edilmiş klâsik Türk mûsikisini ortaya koyabilmektir. Mûsiki ile meşgul olanların da bildiği gibi, birkaç mûsikişinâsımızı bir araya getirip bir eserin doğru şekli üzerinde mutâbakata varmalarını beklemek, uzun ve hemen hemen ümitsiz bir bekleyiş olur. Yanlış anlaşılmasın; bu titizliğin kıymetini biliyor ve küçük görmüyoruz. Bu titizlik sâyesindedir ki, asırlar boyunca âdetâ mûsikimizin «Eserlerimizi Koruma Kânunu» olmuş ve şâheserlerimizi korumuştur ve korumaktadır. Bu titiz ve irfan sâhibi mûsikişinâslarımız olmasaydı bugün elimizde bulunan birçok kıymetli eserlerimiz, asırlarca evvel asli şekillerini kaybederler, bozulurlar ve unutulurlardı.

Fakat mes'ele, 1500-2000 eseri imkân olduğu nisbette asıllarına uygun, kaliteli olarak ve çok kısa bir zaman içinde ses kaydına almaktır. Hâlen arşivlerde kayıtlı olanları seçip bir araya getirerek yeni kayıtlarla birlikte tesbit ve her isteyenin kolayca sahip olabileceği şekilde neşretmektir. Tekrar etmek

istiyorum; neşretmek istediğimiz, bâzı kimselere hediye, banka eşantionu olarak değil fakat piyasada satılan bir arabesk kasetinden daha ucuza her isteyenın sâhip olabileceğı, okullarımızda, dershânelerimizde, ve hattâ kahvehânelerimizde çalışabilecek bir klâsik Türk mûsikisi külliyyatıdır.

Unutulmamalıdır ki zaman aleyhimize çalışmaktadır. Mûsiki ustalarımız birer birer hayattan ayrılmakta hâfızalarında taşıdıkları sesler, eserler de onlarla berâber bizleri terketmektedirler. Son zamanlarda ses kayıt sistemleri ve elektronik âletler çok gelişmiş ve herkesin sâhip olabileceğı bir fiyatla satılmaktadır. Çağımızın mûsikimize vereceğı yardım işte bu mükemmel ses kayıt sistem ve makineleridir. Böylelikle asrın teknolojisini milli medeniyetimize hizmet yolunda kullanmış olacağız, onu «çağdaşlaştırmak!!» için değil.

Bâhis mevzûu neşriyat tabiatıyla türlü cihazlardan hüsnüniyet sâhibi kimselerden olduğı kadar süîniyetli kimseler tarafından da tenkit ve kundaklanmalara hedef olacaktır.

Mes'eleyi devlet ele alamaz ve almamalıdır. Zira devlet eliyle kurulup finanse edilecek resmî bir makam veya müessese, müsbet veyâ menfi, kasıtlı veya kasıtsız, her türlü tenkit ve teklife kulak vermek mecbûriyetindedir. Demokratik devletin icâbı budur. Bu zaafı kullanmak isteyen süîniyet, zaman noktasından çok hassas olan dâvâyı kolayca baltalayabilir. Dâvânın ağır ve târihi mes'ûliyetini yüklenecik olanlar, geleceğı muhakkak olan bu tertiplere karşı çalışabilecek bir hürriyet ve muhâfaza altında olmalıdırlar. Bu da ancak husûsî teşebbüsle kurulacak ve tamâmen bu dâvâya gönül vermiş kimse ve kimselerin şirketleri tarafından herhangi bir ön şarta bağılı olmadan finanse edilmiş bir müessese tarafından muvaffakiyetle yürütülebilir.

Teklifimiz şudur : Bu vazife, kendisine eserlerin tesbit, tasnif ve kaydı mevzûlarında her türlü selâhiyet ve kat'i karar yetkisi verilmiş, hüsnüniyet, ehliyet ve irfan sâhibi üç veyâ dört mûsikişinâsımızdan teşekkül etmiş bir komisyona verilmelidir. Bu ustalarımız lâıyk oldukları şekilde bir maddî desteğe de sâhip olmalıdırlar. Komisyon, husûsî tecrübe ve mesleki bilgiyi temsil eden alt komisyonlar ve istişâre grupları vasıtası ile mûsiki hâricinde kalan mevzûlarda yardım görmelidir.

Bütün bunlar kurulacak ve yukarıda arz ettiğim sebepler muvâcehesinde tamâmen husûsî sermâye ile finanse edilecek bir vakıf, «Klâsik Türk Mûsikisini Tesbit, Muhâfaza ve Yayma Vakfı» tarafından maddeten ve mânen desteklenmelidir.

O halde yapılacak ilk iş; bu vakfı meydana getirip çalışmaya başlatmaktır. Tesbit işi bir miktar ilerledikten sonra, aynı vakıf «Klâsik Türk Mûsikisini Koruma Kânunu» üzerinde çalışmalarını başlatmalıdır.

150. YILINDA TANZİMAT

Konuşan : Ayhan PALA

Ayhan Pala : Tanzimat'ı Osmanlı Devleti'nin ıslâhat hareketleri arasında nasıl bir yere oturtuyorsunuz? Tanzimat bir başlangıç mıdır, bir netice midir?

Ercüment Kuran : 3 Kasım 1839 da Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun ilânıyla başlayan Tanzimat hareketi Türk Batılılaşma hareketlerinin önemli bir safhasıdır. Dar sınırlara oturtulduğunda 1876 ya kadar süren, geniş çerçeveye yerleştirildiğinde de 1908 de sona eren bu hareket, Batı fikirlerinin Türk toplumuna girmeye başladığı devre olarak vasıflandırılır. XVIII. asırda, önce askerlik sâhasında ve ardından müesseselerde ıslâhat yapılması şeklinde görülen Batılılaşma, kısa süren II. Meşrûtiyetten sonra Cumhûriyet çağında bütünüyle Batılılaşma hâlini almıştır.

Tanzimat hareketi hem bir başlangıç hem de bir neticedir. Neticedir, çünkü askerlik sâhasında başlatılan Batılılaşmanın yetersiz kalması üzerine, III. Selim, Nizâm-ı Cedid hareketiyle Batı örneğinde bazı müesseseler kurulmasına girişmiş ve bu teşebbüs bekleneni sağlayamayınca II. Mahmud'un son yıllarında hukûkî ve içtimâî müesseselerin kabulüne teşebbüs edilmiştir. Tanzimat bir başlangıçtır da. Zira Türk cemiyetinin kendine has değerlerden kopması, mânevî değerlerinin ve inanç sisteminin sarsıntıya uğraması bu devirde başlamıştır. Milli kültür bunalımı Tanzimat yıllarında açıkça görülmüştür.

A. P. : Tanzimat'ın bâriz vasfı nedir? Engelhardt'ın dediği gibi «Türkiye'ye karşı daha mülâyim ve müsaadekâr davranmasını temin için Avrupa'yı memnun etme hareketi» midir? Gâliba Namık Kemal de «Tanzimat, hukûkî değil sırf siyâsî eserdir,» sözü ile bunu kastediyor. İsmail Cem'in ifâdesiyle «Tanzimat'ın, Batı'ya yaranmak için Hristiyan tebaaya tanıdığı haklar Hristiyanlığın küçük bir zümresi olan işbirlikçilerin, Avrupa'daki efendilerine daha rahat hizmet sağlamak için» mi kaleme aldırılmıştır? C. Hamlin de «Hatt'ın ilânı İngiliz siyâsetinin bir zaferiydi» demektedir. Yoksa Tanzimat Osmanlı Devleti'nin iç ihtiyâcından doğmuş zaruri bir ıslâhat hareketi midir?

E. K. : Tanzimat hareketi tek sebebe ircâ olunamaz. Mustafa Reşid Paşa'nın genç pâdişah Abdülmecid'i Gülhâne Hattı'nı ilâna iknâ etmesinde, hiç şüphesiz, İngiltere ve Fransa'nın Mısır meselesinde desteğini sağlama düşüncesi vardı. Nitekim, 16 Ağustos 1838 tarihli Osmanlı - İngiliz ticâret antlaşmasının yapılmasıyla İngiltere'ye iktisâdî imtiyazlar sağlanması ve Gülhâne Hattı ile de Osmanlı tebaası gayri müslimlerin müslümanlar ile eşitliğinin tanınması siyâsî mâhiyette davranışlardır. Ne var ki Mustafa Reşid Paşa ve onun taraftarları Osmanlı Devleti'nin varlığını koruması için Batı müesseselerinin kabûlünün gerektiğine samimiyetle inanıyorlardı. Batı'da bulunmuş ve yabancı dil öğrenmiş bu Osmanlı aydınları Avrupa medeniyetinin kendilerinininkine nazaran daha üstün olduğuna inanıyorlardı. Kanaatimce, Osmanlı Devleti ve toplumu XIX. asırda geri kalmıştı ve ıslâhat zarurî idi. Ancak, Tanzimatçılar Batı'yı derinlemesine anlayamadılar ve giriştikleri yenileşme hareketlerinde taklitçilikten ileri gidemediler. Onlar lehine söylenecek husus, bu asırda Avrupa'nın büyük devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalama isteği ve Fransız İhtilâlinin tesirinde kalan Hristiyan tebaanın ayrılıkçılık cereyânlarına kapılmasıdır. Bu devirde devletin birliğini korumak gerçekten zordu.

A. P. : Tanzimat ile yapılmak istenen pek çok değişiklik aslında Osmanlı cemiyetinin ihtiyaç duyduğu zarûrî veya en azından faydalı gelişmeler değil miydi? Maliyenin ıslâhı ve merkezi hazinenin kuvvetlendirilmesi, iltizam usûlünün ve angaryanın kaldırılması gibi değişiklikleri kastediyorum.

E. K. : Pek tabii, Osmanlı toplumu iktisâdî bakımdan gerile-

mişti. XVIII. asrın ikinci yarısından itibaren Avrupa'da gerçekleştiren sanâyi inkılâbı neticesinde Osmanlı memleketlerinde tezgâhlarda üretilen mallar Batılı devletlerin ucuz fabrika mamûl-leri ile rekabet edecek durumda değildi. Vergi toplama usûl-leri, iç gümrükler, idâre tarzı, askerlik sistemi çağın gerisinde kalmıştı. Islâhat şarttı. Ancak, Tanzimatçı devlet adamları giriştikleri yenileşme teşebbüslerinde öncelikleri doğru tesbit edemediler. Meselâ, eğitime gereken önemi vermediler. İltizam usûlünü kaldırdılar; fakat, devlet gelirlerinin azaldığını görünce tekrar aynı sisteme dönmeğe mecbur oldular.

A. P. : Tanimat'ın ilânı ile beklenen siyâsi netice hâsıl olmuş mudur?

E. K. : Siyâsi alanda beklenen neticeler kısa vadede alındı ve Mısır mes'alesi Osmanlı Devleti lehine çözümlendi. Bununla beraber, Osmanlı memleketleri giderek Batı devletlerinin iktisâdî nüfuzu altına girdi. Mustafa Reşid Paşa'nın usta siyâseti neticesinde, Kırım Harbi'nde Rus Çarlığı yenilerek, bu devletin yayılması yirmi yıl için durdurulduysa da, harp masraflarını karşılamak maksadıyla 1854 de Avrupa bankerlerinden yapılan borçlar Osmanlı Devleti'nin 1875 de mâlî iflâsına sebep oldu.

A. P. : Tanzimat ricâli, Osmanlı Devleti'nin zayıflamasının ve Avrupa'nın ilerlemesinin sebeplerini tahlil edebilecek kültüre ve anlayışa sâhip miydi? Yoksa sathî değerlendirmelerle yanlış bir yol mu tuttular?

E. K. : Tanzimat ricâlinin iyi niyetinden şüphe edilemez. Bununla birlikte, onların ekseriyeti Batı'yı anlayacak kültür ve ihâtaya sahip görünmüyorlar. Tanzimatçı hareketin önde gelenlerinden Sadık Rifat Paşa, 1838-39 yıllarında Viyana'da sefir iken Avrupa'yı oldukça iyi tanımıştı. Orada yazdığı lâyihalarda yabancı dil bilmediği halde, Batı müesseselerini doğru tahlil etmiş ve değerlendirmişti. Âli ve Fuad Paşaların da üstün vasıflı devlet adamları olduğu muhakkaktır. Ancak, Tanzimat hareketini başarılı kılacak bürokrat ve teknokrat kadrolar kurulamamıştır.

A. P. : Aynı misâli muhâlifler için de sormak lâzım. Onların daha geçerli ıslâhat reçeteleri ve bunları tatbik edecek kadroları var mıydı? Bütün bunlar varsa dahi, iç ve dış şartlar bunların tatbikine imkân verir miydi?

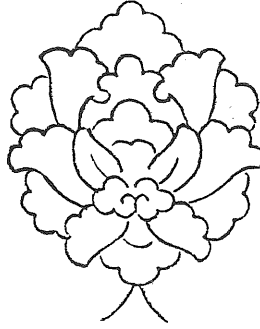
E. K.: Tanzimatçıların, daha doğrusu Âli ve Fuad Paşaların, icrâatına muhâlefet eden Yeni Osmanlılar da devleti çöküntüden kurtaracak vasıfta değillerdi. 1860 lardan sonra teşekkül eden ve fikirlerini basın yoluyla halk efkârına duyuran Namık Kemal ve arkadaşları, Tanzimatçıları Batı taklitçiliği ve kozmopolitlikle suçladılar. Haksız da değildiler; lâkin Devlet'in kurtuluşunu Meşrutiyet'in ilânında görmeleri yanlıştı. Tanzimatçılar gibi, onlar da «Osmanlı Milleti» yaratmak hayalindeydiler. «İttihad-ı anâsır» siyâsetinin geçersizliğini, 1876 da hazırladıkları Kânun-ı Esâsî'nin uygulandığı Mebusan Meclisi'nin çalışmaları sırasında gördüler. Hatasını anlayan Namık Kemal hayatının son yıllarında Sultan Abdülhamid'in «Vahdet-i İslâm» siyâsetini desteklemiştir.

A. P.: Tanzimat ile daha belirgin hâle gelen kültür ikiliği içtimâî buhranımızı hazırlayan temel sebeplerden değil midir? Tanzimat'ın, pozitivizmin Türkiye'de yerleşmesinde rolü olmuş mudur? Tanzimat Fermanı'nın ilânından sonra Mustafa Reşid Paşa'ya bir mektup göndererek kurduğu yeni din için Türkler'i hazırlamasını isteyen Auguste Comte'un bu isteği, Tanzimat devri ve takip eden devirlerde karşılanmış mıdır?

E. K.: Tanzimatçıların eski müesseselerin yanı sıra Batı tarzında yenilerini kurmalarının memleketimizde kültür ikiliği meydana getirdiği kesindir. Bugün yaşadığımız içtimâî bunalımın temelinde bu ikiliğin bulunduğu söylenebilir. Ancak, mesele burada açıklanabilecek kadar basit değildir. Etraflıca incelenmesi gerekir. Tanzimat çağında pozitivizmin Türkiye'ye girdiği de gerçektir. Comte'un Mustafa Reşid Paşa'ya mektup göndermiş olması, bildiğimize göre, neticesiz kalmıştır. Diğer taraftan, Beşir Fuad'ın 1880 li yıllarda sosyal Darwinizm'i Türk aydınlarına tanıtmaya daha tesirli ve devamlı olmuştur. Son yıllarda yapılan araştırmalar, 1890 lardan itibaren maddeci felsefelerin Türk aydınlarının dünya görüşüne şekil verdiğini ve Avrupa'da geçerliliklerini kaybeden bu felsefelerin memleketimizde uzun zaman itibar gördüğünü ortaya koymuştur.

A. P.: Netice olarak, Tanzimat hareketi denize düşenin sarıldığı bir yılan mıydı? Yoksa bizi selâmet sâhiline ulaştıracak bir kurtarma gemisi miydi? Selâmete ulaşamamamız bu geminin kazaya uğramasından mı oldu?

E. K. : Tanzimat hareketi bir vâkıadır. Onu olduğu gibi, hatâsı ve sevâbıyla kabul etmeliyiz. Memleketimizde insan hakları kavramının yerleşmesinde Tanzimat'ın payı büyüktür. Pek tabii ki, İslâmiyet de insan haklarını tanır. Ancak, günümüzde geçerli olan demokratik hakların kökü Gülhane Hattı'nda ifâdesini bulan prensiplere dayanır. Yeni Osmanlılar'ın işledikleri «tabii hukuk» nazariyeleri de XVIII. asır Aydınlanma Çağı filozoflarından kaynaklanır.

GECELER

Çisil çisil, bir mehtab huzmesindeydi yüzün
Geceler gözlerinden devşirmişti siyâhı
Sanki onun siyâhı sevmekti tek günâhı
Yankı yankı yollarken karanlıklara «âh»
O nemli karanlığa apansız değdi yüzün.

O gün bugün hep sessiz ağlaşırlar geceler
Rûhumla bir dost gibi anlaşırlar geceler

Çisil çisil, bir mehtab huzmesindeydi yüzün
Dudakların güneşe karşı duran son ışık
Bakışın kâh beyaza kâh siyâha barışık
Ve ben güneşe düşman bir deli kıskanç âşık
Gördüm erişemedim derinlerdeydi yüzün

Şu ıztırâb pınarı gönlüme yâr geceler
Rûhumla bir dost gibi anlaşırlar geceler

Yılmaz SÖYER

RİBAT, HÂNEGÂH, KERVANSARAY

Dr. Kâmil UĞURLU

İslâmiyetin kabûlü ile Türkler, bu dinin getirdiği yeni bazı kurumlara kavuştular. Zamanla bu kurumların yapılarında, fonksiyon ve şekillerinde, muhtevâlarında ciddi değişiklikler yaptılar. Türklüğe has örnekler ortaya koydular. Mimâriden süslemeye, kullanılış maksatlarına kadar kendi geçmiş kültürlerinden unsurlar ilâve ettiler.

«Ribat» kelimesini bazı san'at târihçileri Arapça, bazıları ise Farsça kabul ederler¹. Genel kanaat odur ki, VII, yy. sonlarında Abbâsî Halifesi Hârûn ar-Reşid'in karısı Zübeyde, Bağdat'tan Hicâz'a gidecek hacıların yol güvenliklerini sağlamak ve yolu onlara kolaylaştırmak için, ilk kervansaray esprisinde ribatların yapılmasını sağlamıştır².

Bağdat - Medine arasının yaya 40 günlük bir yol olduğu,

1 Caroline Stone, kelimenin Farsça olduğunu, Arapça'ya da bu dilden girdiğini söyler. (Ahlan ve Sahlan, Safer 1403 s. 21) Mustafa Cezar ise kelimenin Arapça olduğunu iddia eder. (Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık, s. 169).

2 Bu konuda Kur'an'daki «Düşmanlarınıza karşı elinizden geldiğince hazırlıklı olunuz. Atlarınızı dinlendiriniz.» emrini, Zübeyde önce hacılar için değerlendirmiş, daha sonra gerçekten sınır mücâhitleri için, yine aynı şahıs tarafından başta Kuzey Afrika olmak üzere, İslâmiyetin hâkim olduğu geniş topraklar üzerine bu müesseseler kurulmuştur. Hatta Fas'ın Rabat şehrine, mahalleler şeklinde ribatların yapıldığı, bunların kalıntıları'nın hâlen mevcut olduğu ve Ribat adının da muhtemelen şehrin adından geldiği, yine aynı sanat târihçisi tarafından iddia edilir. (Caroline Stone) (a.g.e., s. 36).

bir günlük yolculuk sonunda, yolcuların dinlenebileceği bir konaklama yerinin, bir kuyunun inşa edilmesi için Halife'nin karısı Zübeyde tarafından emir verildiği kaynaklarca ifade edilir. Şu anda «**Darb Al Zubaida**» adındaki bu yol mevcuttur.

Deyim olarak Ribat'ın Türkler'ce benimsendiği zamanlarda bile, bu müessese, Araplar'da kullanıldığından daha farklı bir bünyeye bürünmüş durumdaydı. Sonunda, köken olarak, iç Asya ve Türkler'e âit bir kurumun adı hâline gelen Ribat'ın adı yanında «kervansaray» kelimesi ortaya çıktı. Ve ribatın asıl yaygın adı hâline geldi.

Ribat'ın köküne inildiğinde, bu fonksiyonun iç Asya'da Türkler'de mevcut olduğu, Araplar'ın ribat kurumunu, daha sonra bu kervansaray esprisine uyacak şekilde düzenlemeye başladıkları ortaya çıkar.

Araplar'da ribat, başlangıçta, daha önce de değindiğimiz gibi, hacıların yolculuklarını kolaylaştırmak için tesis edilmiş; daha sonra, hudutlarda, stratejik yerlerde, fetihlere hazırlanan askerlerin binek hayvanlarının muhafaza edildiği müstahkem mevkiller olarak devâm etmiştir.

Başlangıçta bu şekilde askeri amaçlarla ve hac için kurulan ribatlar, giderek mâhiyet değiştirmiştir. Bu değişiklikte, tasavvuf akımının müslümanların hayatına, tarikatlar yoluyla etkili şekilde girişinin rolü mevcuttur. Bu değişiklik şüphesiz her yerde ve aynı şekilde gerçekleşmemiştir.

Dervişlik akımının gelişip yaygınlaşması üzerine ribatlar, daha sonra, bir şeyhin ve ona mensup olanların toplandıkları yerler haline gelmiştir. Böylece, ribat'dan tekke-zâviye-hâne-gâh³, anlaşılmaya ve bu kanaat yaygınlaşmaya başlamıştır. Ribat, artık askeri cihâda hazırlanan askerlerin değil, bazı İslâm yazarlarının ve bilginlerinin mânevî cihâda hazırlandıkları ve çevresindeki sûfilerin toplandıkları yer hâline gelmiştir. Ribat, böylece mâhiyet değiştirirken mânâ ve deyim değişikliği de ortaya çıkmıştır.

Mısır, Kuzey Afrika'nın diğer bölgeleri, Süriye ve Filistin'de ribat, dervişlere mahsus zâviye (hâne-gâh, tekke) ve yolcuları barındıran, doyuran, koruyan, atlarını tımar edebildikleri,

3 Bâzı araştırmalarda Hâne-gâh kelimesi Hanekâh, Hânekâf, Hinekâne olarak yazılmaktadır. Kelimeyi Divân-ı Lügati't-Türk «kef-i fârisi» ile yazmakta ve «Hâne-gâh» olarak vermektedir. Biz bunu kabul ediyoruz.

yolculardan başka kimsesizlere ve hacılara mahsus olan misâfirhâneler olarak görev yapmıştır.

Mâverâünnehir ve İran'da ribat kelimesi, daha çok XI. yy.'-dan itibaren kervansaray ile eş mânâda kullanılmaya başlanmıştır. Türkistan ve İran'da bu mânâ ve mâhiyet değişikliği Karahanlılar ve Selçuklular zamanında teşekkül etmiştir. Selçuklu veziri Nizâmü'l-Mülk «Siyâsetnâme» adlı eserinde : «Hükümdarların önemli görevlerinden birinin de, yolların belirli bölümlerinde ribatlar yaptırmak,» olduğunu söylemektedir⁴. Nitekim Selçuklu hükümdarları, prensleri, devlet adamları birçok ribatlar yaptırmışlardır.

Karahanlı ve Selçuklu ribatları, Türkistan ve Horasan'da ana yollar çevresinde yer alır ve kervansaray olarak görev yaparlardı.

Anadolu Selçukluları zamanında Anadolu'da birçok kervansaray yapılmıştır. Han ve kervansaray adı altında yapılmış⁵ olan bu değerli yapı ürünlerinin sayısı oldukça fazladır. Yollar üzerinde en çok kervansaray inşa edenler Anadolu Selçukluları'dır⁶.

Anadolu Selçukluları zamanında ribat deyimi hayâtiyetini korumuştur. Anadolu'da bâzı kervansarayların kitâbelerinde

4 1295 de Moğollar'ın başına geçen Gazan Han, son günlerde Türk politika hayatında aktüel olan «enkaz devalmak» deyimini kullanarak, tamamen yıkılıp yakılmış ve emniyet unsuru tamamen ortadan kaldırılmış bir ülkeye Han olduğunu söyler ve yol - yolcu emniyetini sağlayıp Ribat kurumunu tekrar çalışır duruma getirmesini en önemli başarısı olarak niteler. (Caroline Stone a.g.e., s. 37),

Nitekim o devir İtalyan tüccarları için hazırlanmış bir el kitabında şu cümleler yer alır : «Don nehrinden Çin'deki Cathay'a kadar gece ve gündüz selâmetle gidebilirsiniz. Emniyetlidir.» Bu o devir için olağanüstü bir başarı, Gazan Han'ın başarısı olarak kabul edilir. (a.g.e., s. 37).

5 «Kervansaray, şehir içinde ise yâni meskûn bir yerde ise Han adını almaktadır.» (a.g.e., s. 38).

6 Bâzı kaynaklar Cihangir'in karısı Nurcihan'ın da Zübeyde'yi taklid edercesine, yine hacılar için çok miktarda kervansaray yaptırdığını kaydederler. Ve bunu Nurcihan'ın sürgün yıllarının acısını unutmak için başlattığını söylerler. «Bir günlük yol (takribi 32 km. olarak tesbit edildiği görülmüştür) sonuna bir sarnıç ve kervansaraylar inşa ettirmiştir» derler. Bunu tâkib eden devirlerde Türk toplumunda varlıklı âilelerin, özellikle hâtunların arasında, hacca kendileri gidemedikleri takdirde, hac sevâbını almak maksadıyla ribatlar yaptırdıklarını (küçük çapta) ve bunun gelenek hâline geldiğini görüyoruz.

ribat kelimesine yer verilmiştir. Konya - Beyşehir yolu üzerindeki Kuruçeşme-Han; Malatya - Sivas yolu üzerindeki Hekim-Han, Antalya - Burdur yolu üzerindeki Kırkgöz-Han ve Afşin yakınındaki Ashâb-ı Kehf-Han kitâbelerinde ribat kelimesinin geçtiğini Kurt Erdmann, (XIII. yy.'da Anadolu Kervansarayları) adlı eserinde anlatmaktadır.

Selçuklu kervansaray plânlarında eyvanların mevcudiyeti ve aksiyal biçimlenme gibi özellikler, daha önce iç Asya yapı tiplerindeki özelliklerle bir paralellik gösteriyorsa, bu, aynı etnik kökene sâhip insanlar tarafından ve belirli bir yapı kültürü sonucu ortaya çıktığını gösterir. Ribatların kervansaray olarak gelişmeler kaydetmesi ve kurum olma hususiyetinin esas itibarıyla «sosyal nitelik» olma noktasında düğümlenişi de Orta Asya kültürünün ve geleneginin devâmı şeklinde izâh edilebilir.

İç Asya kültür varlıklarını ve etkilerini İran üzerinden batıya ve İç Asya - Yakın Doğu aksına taşıyan ve bir kültür sentezine yol açan, bu sentezin sâdece politik açıya münhasır kalmamasına özel itinâ gösteren Türk kavmi, Selçuklular'dır.

Büyük Selçuklular'da kervansaraylara bir oda ilâve edilmiş ve bu oda mescide ayrılmıştır. Anadolu'da Selçuklular'ın yaptığı kervansarayların bâzılarındaki sultanların namaz kılmalarına ayrılmış köşk mescid, Karatay Kervansarayı'ndaki (girişin sağ köşesindeki) hamam, Selçuklular'ın kervansaraylara yaptıkları ilâvelerdir. Ayrıca, okul, kütüphâne, hastahâne ve mescid dışında bâzen câmi ve gasilhâne ilâveleri olan Selçuklu kervansaraylarından bahsedilir.

Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları

Anadolu'nun Müslüman ve Hristiyan kavimler arasında bir köprü vazifesini görüp dünya ticâreti bakımından büyük bir ehemmiyet kazanması, Selçuklu feth-i mübininin mes'ûd neticelerinden biridir.

Selçuk kervansarayları askeri bakımdan hâiz oldukları ehemmiyet dışında, işte bu ticârî siyâset icâbı olarak, iki önemli gayeyi göz önünde bulundurmak sûretiyle inşâ edilmişlerdir.

1 — Zengin ticârî mal nakleden kervanlara, hudut civarlarında düşman çapulcularından, göçebe ve eşkiya baskınların-

dan koruyacak emniyetli konak yerleri temin eylemek. Bundan dolayıdır ki, bunlar müstahkem surlarla çevrilmiş; surları üzerinde kule ve burçlar inşa edilmiş; kapıları demirden yapılmış ve bu sûretle her türlü tehlikeye karşı koyabilecek bir savunma tertibâtıyla teçhiz edilmişlerdir.

2 — Kervansarayların hedef tuttuğu ikinci önemli gâye de, yolcuların kondukları veya geceledikleri yerlerde, her türlü ihtiyaçlarını temin eylemek idi. Gerçekten bu maksatla kervansaraylarda vücûda getirilen tesisler çok dikkate şâyandır. İçlerinde yatakhâneleri, aşhâneleri, erzak anbarları, ticârî eşyâyı koyacak depoları, yolcuların hayvanlarını koyacak ahırları ve samanlıkları, yolcuların namaz kılmaları için mescidleri, misâfirlerin yıkanması için hamamları, şadırvanları, hastahâneleri ve hattâ, kayıtlardan çıkarabildiğimize göre, eczahâneleri, yolcuların ayakkabılarını tâmir ve fakir yolculara yenisini yapmak için ayakkabıcıları, hayvanları nallamak için nalbantlara varıncaya kadar her ihtiyâcı karşılayacak teşkilât ve tesisleri ve bütün bunları, bunlara dâir gelir ve masrafları idâre edecek divan (büro) ve memurları vardı. Büyük yollar üzerinde yapılan ve umûmiyetle yapıcıları Selçuk sultanları ve devlet adamları olan bu muazzam kervansaraylar hep vakıf idiler ve maddi büyüklükleri ve teşkilâtları nisbetinde de zengin vakıflara mâliktiler. Bu sûretle, bu kervansaraylara inen tüccar ve her türlü yolcu, zengin olsun, fakir olsun, orada her türlü ihtiyâcını ücretsiz görebiliyordu.

Celâleddin Karatay tarafından yaptırılan Karatay Kervansarayı hakkında, gerek târihi kaynaklar ve gerekse zamânımızda kadar gelen vakfiyesi dolayısıyla, daha geniş bir bilgiye sâhip bulunuyoruz. Bilhassa vakfiyesi, yalnız Karatay Kervansarayı değil, bütün Selçuk kervansaraylarının mâhiyetlerini meydana koymak için büyük bir kıymet taşımaktadır. XIII. asırda çok faal bir vaziyette olan (inşâsı 1240 da) Karatay Kervansarayı hakkında, en iyi mâlûmat El-Omarî ve Kalkaşândî'nin eserleridir⁷. Baybars'ın Kayseri seferinde orduda bulunan Muhiddin bin Abdüzzâhir, bu seferden bahsederken, yolda uğradıkları bu kervansarayın güzel bir tasvirini yapmıştır. Abdüzzâhir'in mektubu Kalkaşândî tarafından aynen nâkil ve El-Omarî tarafın-

7 Karatay ve Vakfiyeleri, Belleten XLV, s. 170.

dan da hulâsa edilmiştir. Buna göre «Hanın surları ve surlar üzerinde köşelerde, kuleleri olup, büyüklüğü, yüksekliği dolaşısıyla en güzel binâlardan biridir. Duvarları yontma ve mermer gibi cilâlı kırmızı taşlardan yapılmış olup üzerlerinde, kalemle emsâlini resmetmek imkânsız olan, nakışlar ve resimler vardır. Kapısının dışında, iki kapı arası kaldırımla döşenmiş, Rabaz⁸ gibi müstahkem surlarla çevrili bir yer vardır, ki burada dükkânlar bulunur.»

Selçuklu kervansarayları, Osmanlı devrinde, bir taraftan Anadolu'da milletlerarası ticârî faaliyetlerin durması, öte yandan imparatorluk yollarının Selçuk Türkiyesi yollarına mutâbık olmaması bunların önemini düşürmüş, birçoğunu az işleyen yollar üzerinde birer zâviye hâline getirmişti. Meselâ Osmanlı İmparatorluğu'nu, Sûriye ve Irak'a bağlayan yol, Konya, Adana istikâmetini tâkip etmiş, Antalya'dan Sivas'a veya Elbistan'dan Kayseri ve Sivas'a giden yol ancak bu üç vilâyeti bağlayan tâli bir yol mâhiyetini almıştı. Bununla berâber Osmanlı İmparatorluğu, ihtiyaç nisbetinde, yollar üzerinde, Selçuklular gibi kervansaray inşâsına devam etmiştir.

Yollardaki kervansaraylara mukâbil şehir ve kasabalardaki hanlar da tüccar ve yolculara mahsus olmakla berâber, bunların tamâmiyle ticârî mâhiyetinde ve ücretli müesseseler olduğunu burada belirtmek lâzımdır. Elimizdeki bütün vakfiyeler bunu teyit etmektedir. Bundan dolayı bunlara aslâ ribat (nâdir olarak kervansaray) denilmeyip sâdece «han» denilmiştir. Şehirlerde ticârî ehemmiyetleri nisbetinde hanlar vardı. İbn Sa'id, ana şehirlerden ve büyük merkezlerinden biri olarak vasıflandırdığı, Sivas yolunda (Kayseri - Sivas arası), yolculara mahsus olmak üzere, yirmi dört han bulunduğunu söyler⁹. Ortaçağda Sivas'ın yüzyirmibin nüfusu olduğunu bir Bizans târihçisi söyler. Bu şehir bütün doğu - batı, kuzey ve güney yolları üzerinde büyük bir ticârî merkez idi. Ticârî maksat gütmeyen ilim ve tasavvuf adamları, dervişler ve fakirler için, her şehirde ol-

8 Ortaçağda İslâm şehirlerinin, iç ve dış olmak üzere, iki kısımdan müteşekkil olduğunu daha önceki bölümlerde belirtmiştik. Dış kısma zâhir veya rabaz — (veya rabad) iç kısma ise bâtın veya şehristan adı verilmektedir.

9 İbn Said, Kitab-ı Bast-al Arz, Tetnan 1958, s. 120.

duğu gibi, Sivas'ta da birtakım zâviyelerin bulunduğunu ve bu türlü misâfirlerin hanlarda kalmadıklarını biliyoruz. Eflâkî, Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Vele'd'in Konya'ya ilk gelişinde, I. Alâeddin Keykûbâd tarafından dâvet edilmesi üzerine Bahâeddin'in ona : İmamların ineceği yer «medrese», şeyhlerin «hânekâh», beylerin «saray», tüccarların «han», rindlerin «zâviye», gariplerin «mastaba» olduğunu söyliyerek onun Altun-aba medresesine indiğini yazarken zamânın bu türlü müessese ve bunların gâyelerini belirtmiş olur¹⁰.

Selçuklular'dan sonra Anadolu'da Türk toplum ve kültür gücü, Osmanlılık bayrağı altında yeni atılımlar, yeni gelişmeler gösterirken dayandığı temel, Selçuklular'la Türkleşmiş Anadolu'dur. Anadolu'daki Türk kültürü ise İç Asya'dan devamlı eleman almaktadır. Osmanlılar'ın esâsen kendileri, Selçuklular'ın yayılış devresinde Anadolu'ya yeni gelen Oğuz Türkleri'dir. Orta Asya kaynaklı olan ve Türkler'in Yakın Doğu'ya getirip tanıttıkları ve yaydıkları kervansaraylar da, onların sosyal gelişmelerine paralel bir gelişme göstermiştir.

Anadolu'daki Selçuklu mimârî eserlerini tetkik eden A. Gabriel, «Anadolu'da Türk Âbideleri» isimli kitabında¹¹, kervansaraylardan bahsederken derin hayranlığını gizlemez. «Sâdece, Konya - Aksaray arasındaki büyük Sultan Hanı bile, Türkler'in insanlık ve san'ata bakışlarını anlayabilmek için yeterlidir. Dünya medeniyet târihinde bu eser tektir ve muhteşemdir.»

¹⁰ Menakıbül-Ârifin, varâk 8a, Cl. Huart terc. I. p. 22.

¹¹ Albert Gabriel. (Monuments Turcs d'Anatolie) II. p.

«DENEME»LER ÜZERİNE

Ali Murat DARYAL

«Deneme»leri okudum. Pek azı müstesnâ o kadar dağınıktı ve söyleyeceklerini o kadar dolaylı yollardan söylüyorlardı ki... Kelimelerden ördükleri lâbirentlerde, belki bir düşünce kı-rıntısı bulurum diye sayfalar boyu okuyucularını koşturuyor-lardı. Bu, onların zihinlerinde henüz bu fikirlerin açıklık kazan-mamış olmasından ileri geliyordu.

Bunun yanında diğer bir kısım yazarlar vardı. Yazılarına yabancı mütefekkirlerin sözleriyle başlıyorlardı. Birkaç parag-raf sonra aynı veya daha başka bir düşünürden yine nakiller yapıyorlardı. Bu yazarlar bu mütefekkilere müracaat ederek onların fikirleriyle yazılarına muhtevâ kazandırmak istiyorlar-dı. Daha sonraki satırlarda fikirlerinin sığlaştığını fark etmele-ri üzerine yine böyle bir mütefekkirin düşüncesine sığınmak mecbûriyetinde hissediyorlardı kendilerini. Yazıyı böyle sürük-lemeye çalışıyorlardı. Yazı dalgalanmalarla devam edip gidi-yordu. Bitinceye kadar...

İnsan sormaktan kendini alamıyordu. Acaba bu yazı kime âittir. Yine elinde olmadan düşünüyordu. Kendine güvenmeyen bir yazara okuyucu niçin güvenecektir?

Onların bu tavırları henüz emekleme safhasını atlamamış bir çocuğun ayakta durabilmek için bir başkasının elini tut-masına benziyordu.

Halbuki okuyucu yazıda, yazarı bulmak isteyecekti. Yazar yazılarına kendine âit olmayan cümlelerle başlamakla bu hak-kı okuyucularından esirgemiş oluyordu. Okuyucu, tercihini

aleyhinde yapmış olsaydı kendisinden iktibaslar yapılan bu yazarları okurdu; onu değil. Bu durumda hiçbir yazar, kendisini tercih eden okuyucularının karşısına kendine âit olmayan cümlelerle çıkma hakkına sâhib değildir. Ancak kendisi olarak çıkmalıdır.

Bunun ötesinde bir yazar taşıdığı fikirlerin müdafaasını başkalarının mesûliyetine tevdi ederek, sorumluluktan kaçma hakkına sâhib olmamalıdır.

Hem zâten bu yazılarda mevcut tavır, bu yazarlardan münasebet düştükçe iktibaslar yapmak yerine, bu iktibaslara imkân tanımak için yazının bu istikâmetlere doğru çekıştırildiği intibâna müsaade eder görünmektedir.

Aslında ben bu kabil iktibaslara karşı değilim. Hattâ bunun faydalı olduğunu söylemek isterim. Bir mukâyese imkânı vermek bakımından bu iktibaslar elzemdir bile.

Burada bir çelişki olduğunu sanmıyorum. Mahzurlu olan nakiller zinciriyle yazıyı çepeçevre bağlamaktır. Daha önemli si bu mütefekkirlerin düşünceleriyle yazının içinde bir çatı oluşturmak ve daha sonra artık bu çatı üzerine birtakım kelimeler serpiştirmiş görünmektir.

Bu iktibasların lüzumlu ve mahzurlu olması bizleri bunun ölçüsü nedir gibi bir sûal ile karşı karşıya getirir. Bunun genel geçer bir ölçüsü olmalıdır. Yalnız ilk akla geleceği gibi bu iktibasların yazıya oranı bunun ölçüsü değildir. Ben böyle bir ölçüyü teklif edeceğimi sanıyorum.

Bir yazıdan onda mevcut iktibaslar çıkarıldığı takdirde şâyet yazı fikir seviyesinden bir şey kaybetmiyorsa, bu iktibasların bir mahzûru yoktur. Aksine yazı bu iktibaslar çıkarıldığı ölçüde fikir seviyesinden kayıp ediyorsa bu iktibaslar zararlıdır. Zîrâ yazı artık okunmayacak, okunursa bir şey vermeyecek demektir.

HAZRET-İ ÂDEM'DEN MEKTUP VAR!..

Kemâl Y. AREN

Benim Oğlum,

İblis aleyhillâne ile mülâkatından haberim oldu¹. Ne diyeyim bilmem ki?. Bu benim ve evlâtlarımın kaderi. Onun oyununa gelmek... Görebildiğim kadarıyla mülâkatında seni de oynana getirmiş. ONA KENDİSİNİ, KENDİ AĞZINDAN ANLATMA FIRSATI VERMİŞSİN!.. Elbette kendisini müdafaa edecek, kendisine has biçimde. Yâni dürüstçe, hakça değil, iblisçe... Sûret-i Hak'tan görünerek.

Evlâdım, yukarıda onun için kullandığım sıfat bir kızgınlığın, bir çâresizliğin ifâdesi değil, **bir emirdir**. «Ona lânet ediniz!» buyuruldu. Onun için beşeriyet târihi boyunca ehl-i irfan, ondan «aleyhillâne!» sıfatı ile bahseder. Lânete müstahak!.. Bu noktaya işaret ettikten sonra, o konuşmamızda geçen bâzı hususları bir de benden dinle! Ama, sana bir ata nasihati: Sen, sen ol, bir daha Rabbimin sevmediğini sen de yanına sokma! Velev ki meslek aşkı uğruna dahi olsa... «Allah'ın sevmediğini peygamber sopayla kovalar!» diye boşuna söylenmemiş...

Gelelim mevzuumuza...

Kendini Adamdan Sayma Kuruntusu...

İblis (a.1.) kendisinin imtihan vâsıtası olduğunu iddiâ ediyor. Aslı, esâsı olmayan bir vehm-i şeytânî!.. Kendini adamdan

1 Şeytanla Mülâkat, Kubbealtı Akademi Mec. Y. 14, s. 1. ve 3. I-II.

sayma kuruntusu. Kendine pâyeye veriyor. Hâşâ, Rabbim her türlü ihtiyaçtan beri iken, onun vâsıtılığına niye muhtaç olsun?.. Hiç öyle şey olur mu?.. Sözde gizlice anlaşma yapmışlarmış da, yok hiç imtihan sorularını talebesine veren hoca görülmüş müymüş de, vs... vs... Allah'ım bu saçmalara samimi olarak bir inanan olabilir mi ki?..

Bu âlemin, varlık âleminin, bir Âlem-i İmtihan olduğu doğrudur. Ama nasıl bir imtihan biliyor musun?.. Seni sana gösteren, kendi kendini denediğin bir imtihan!.. Düşünsene: Hem «Rabbim görür, duyar, bilir,» diyeceksin, hem de kulunu tanımak için imtihâna çekeceğini düşüneceksin. Olur mu yavrum, olur mu evlâdım... Biliyorsa, bildiğine imân ediyorsan, elbette biliyordur. Zamirindeki zâhirindeki her bir şeyi biliyordur. Şek ve şüphe yok! O kadar! İmtihâna ne lüzûm var! Unutma, bu âlemdeki her şey senin içindir. Halkedilişindeki ilâhî sebep bu. Her şey sende başlıyor, sende bitiyor.

«Sen olmasan, sen olmasan bu âlemleri yaratmazdım,» diyor Rabbimiz. Burada neyi, nasıl, niçin kullandığın önemli. Bunda uyanık ol!..

Bir de «ezelde yazılan tecelli ediyor,» denir ya, bu tâbirler biz kullar içindir. Anlayabilelim diye. İmtihân da öyle. Ezel, beşerî tâbir. Yoksa, Allah'ın (c.c.) indinde ezel-ebed BİR AN'dır. Ezel-Ebed çizgisinin boyu sıfırdır. «OL!» der, olur... O kadar. Ne imtihânı, ne şusu, ne busu... Her dâim Rabbimizin huzurundayız. Her dâim «Bezm-i Elest»teyiz. Her an, her mahlûkuna, «Rabbin ben değil miyim?» hitâb-ı izzeti erişir. Her an, her mahlûk da «Belâ!» der. «Evet, evet, Allah'ım,» der. Her bir zerre bunu söyler; söylemesi, yaradılışındaki hikmet ne ise onu icrâ etmekle olur, «belâ!» demek budur. Bunun hilâfına bir davranış düşünülemez. «Belâ!» dememek yaradılış hikmetinde yoktur. Zirâ, «Biz seni HAK OLARAK yarattık!» buyuruluyor. Hak olarak, yâni yaratılman gerekiyordu ve her şeyin tam olarak, uygun olarak yarattık, demektir bu! Onun için başka türlü davranmak mümkün değildir. Her an ÂDEM halkolur, her an esmâyı talim ederiz, her an da İBLİS LÂNETE MÜSTAHAK OLUR.

Bunları, bütün bu ilâhî icraatı idrak, beşer aklı almaz. Der-yâyı bir fincana sığdırabilir misin? Beşer olarak idrâkimizin sınırları Kur'ân'da çizilmiştir. Bunun dışına çıkmak yaradılışımız iktizâsı mümkün değildir.

İnsan, Hem Melek, Hem de Şeytan mı?..

Halk arasında kullanılan, «İnsanda hem melek, hem de şeytan sıfatları vardır.» sözü bir yakıştırmadır. Melek, irâdesi olmayan bir mahlûktur. Yani kendiliğinden bir şey yapamaz. Şeytan, (kendi ifâdesine göre:) aslen melektir. Değil tabii, şeytan, şeytandır. Melâikeyle berâber halkedilmiş olması, melek olmasını icâbettirmez. Neyse, kendi ifâdesine göre hem de büyük meleklerden birisi. Beni ve benim ahfâdımı ifsâda me'mûr edilmiş! Oradaki sözlerine dikkat edersen, bu memûr ediliste kendisinde bir irâdenin varlığına da işâret eder gibi... Sanki, tövbe tövbe Yarabbi, sanki Allah (c.c.) ona: «Sen âdemoğullarını baştan çıkar, ama bunu nasıl yaparsan yap!.. Plân, organizasyon sana âit!..» demiş. (İblis (a.1.)nin benlik kompleksi işte.) Hiç öyle şey olur mu!.. Hâlikımız, melâikeye yapacakları her iş için emri bittamam verirler. Emirde hiç boşluk yoktur. Yer, zaman, miktar vs., soruya, şüpheyi mahal kalmayacak şekilde bellidir. Onlar da, o emredilen fiili ifa etmeğe müsâit yaratıldıkları için aynen icrâ ederler.

Hız. Süleyman ile Azrail Aleyhisselâm...

Siz hiç Azrail aleyhisselâmın can emânetini almada tereddüde düştüğünü, bâzan, «Yarabbi, bu sabinin canını almasam olmaz mı? Sonra annesi - babası pek üzülecek!» gibi mütâlâalar ileri sürebileceğini düşünür müsünüz? Hani meşhur kıssa:

Bir gün Süleyman peygambere bir adam gelir. Korkudan sapsarı kesilmiş, titreye titreye: «Ya Süleyman, senin rüzgâra, bulutlara hükmün geçer. N'olur, Allah aşkına onlara emret de, beni hemen şimdi buradan alıp, Hindistan'ın Dakar şehrine bırak. N'olur ya Süleyman!..» diye yalvarır, O da sebebini sorunca: «Bugün Kudüs çarşısında gezerken, birisinin yüzüne dik dik baktığını gördüm, heybetinden içime korku düştü, Azrail aleyhisselâm olduğunu hissettim, ürperdim, korktum. Aman ya Süleyman daha dünyâya doymadım, yaşamayı çok seviyorum. N'olur, Allah aşkına n'olur...» Süleyman Peygamber de adama acır, «peki!» der. — Bak oğlum, acımak, takdire müdahâle etmeye kalkışmak insana hastır. Bunu insan yapar. Senden önceki nesilde Ârif Nihad Asya oğlumun bir nazmı var:

«Yerden göğe yükselen nidâlar bilirim.
Kısmet dağıtan kutlu semâlar bilirim.
Takdire açılmış mütevekkil kapılar
Takdiri değiştiren dualar bilirim.»

ne güzeldir. Evet, istemek yalnızca insana mahsustur. Çünkü ona bu hassa verildi. Ben de istedim. Neyse... — Süleyman Peygamber de «Peki!» der ve rüzgâra emreder, adamı oraya yollar. Biraz sonra da Azrail Aleyhisselâm O'nun yanına uğrar. Soh-bete dalarlar —Kıssa tabii.— Söz arasında, Süleyman Peygam-ber, az önce cereyan eden hâdiseyi anlatır. «O adamcağıza ni-ye hışımla baktın da garibi korkuttun?» der. Azrail: «Bana on-daki emâneti biraz sonra Dakar'da almam emrolunmuştu. Bu-rada ne arıyor, diye bakmış olmalıyım.» kıssa bu!

Anlıyorsun değil mi? Emir, plân, organizasyon... hepsi Rab-bimizindir. Melâike sâdece emri ifâya memurdur. Mikâil aley-hisselâm yağmuru nereye, ne zaman, ne miktar yağdıracağı em-rini alır ve oraya, o zaman, o miktarda yağdırır. Hiç, «Yârabbi, Konya Ovası susuzluktan kavruldu, toprak şahrem şahrem ya-rıldı. Acıdım hallerine, yazık, bir fincancık da oraya döküvere-yim.» diye niyazda bulunacağını düşünebilir misin? Yağmur du-ası, biz kulların işidir.

Bi baht olanın bâğına bir katresi düşmez
Bârân yerine dürr-ü güher yağsa semâdan.

diyen evlâdım takdiri pek güzel anlamış, ama küskün küskün söylüyor. Buna hiç lüzûm yok. İnsan öyle olmalı ki :

Hoştur bana senden gelen,
Ya gonca gül, yahut diken
Ya hil'at ü yahut kefen
Lûtfun da hoş, kahrın da hoş.

diyebilecek bir iman rahatlığına varabilmeli. Oh!.. Ne güzeldir o, ne güzelli!.. Lûtfu, kahrı «bir» görebilmek... Her neyse. Anlı-yorsun değil mi, iblis (a.1.)nin meseleyi nasıl saptırdığını!.. Doğ-rusu Rabbimiz her mahlûkunu kendi tıyneti üzere halketmiştir. O'nun şânı ne yücedir! Melek, melektir; iblis, iblis; insan, insan!..

Şeytandan Sakının!..

Rabbimizin emri açık : Şeytandan sakının, buyuruyor. Kur'an-ı Hakim'in bir tek yerinde, 'Şeytana şunu yapmasını emrettik' deniyor mu? Hayır! Denilen, «O, isyan edici oldu.» Yani onun tıynetinde bu var. Onun için de cezâyâ, ebedi lânete müstahak oldu. Gerçi biz insanlar da zaman zaman isyankâr oluyor değiliz. Ama bizim ondan bir farkımız var : Tevbe etme irâdemiz var. Hele tevbemiz 'tevbe-i nâsûh' ise, o günâhı hiç işlememiş gibi oluyorsun. Şeytanın bu kâbiliyeti yok. O bir defâ isyan edici oldu. O kadar. Onun için İblis (a.1.)in, «Ben büyük meleklerdendim» sözü yanlış. O melek falan değil, iblis o, iblis!.. Böyle bilersiniz.

Faust'un Şeytanı Nereli?..

Kaldı ki Allah (c.c.) hâşâ, Olymp mitolojisindeki Zeus mudur ki, semâvi tahtında otursun da aşağıda şeytanla insanların oynaşmalarını seyretsin?!.. Allah'ı böyle mi düşünüyor, böyle mi îmân ediyoruz?.. Sakın ha... aman ki ne aman! Faust Efsânesi elbette Yunan menşe'li. Elbette o mantığa uygun düzenlenmiş. Dikkatli bakarsan Faust ile Promete birbirine benzer.

Evlâdım iman ipini doğru tut! Teşevvüs seni iman zafiyetine ne düşürmesin!..

.....
Aziz okuyucularım, mektup hayli uzun. Cedd-i Ekber'imiz Âdem Aleyhisselâm efendimiz, fakire lütfedip, o mâhut mülâkattaki hatâları bir bir tashih buyuruyorlar. İnşaallah-ü Teâlâ bir müsâit zamanda mâbâdini takdim ederim. Madem ki o mülâkat neşrolundu... — Hakirin o'nda, neşrinden gayri pek bir kusurum var mıydı, bilemiyorum. Zira oradaki düşünce ve fikirler kat'iyen bana âit değildi. Ehl-i aklın mütâleaları idi. Fakir sadece onları, bir tertib üzere, verdim. Settârü'l-uyûb, Gafuru'r-Rahman ve Sübhan hazretleri bilerek, bilmeyerek işlediğim günahlarımı af buyursun, amin!..

*
* *

Hız. Âdem'i Hayâl Ediyorum!..

Efendim, Hız. Âdem'in mektubunu burada kesmekten maksadım, bu tarz letâifi te'lif edenlerin piri Ahmet Midhat Efendi

merhûm gibi, mevzûu ciddi ciddi anlatıp dururken kesip, o anda içime doğuveren fikriyâtı, uygun düşsün düşmesin araya sıkıştırmak istedim. Affola...

Zamân-ı evvelde cedd-i ekberimi pek çok hayâl eder dururdum. Şöyle ki :

Mâlûm, Rabbimiz «ahadiyet» sıfatları icâbı tek'dirler. Bu tek'liği tasavvur mümkün değil. Yani «Ahad» sıfatını 'tek' sözü karşılamıyor efendim!.. Öyle bir tek'lik ki... O var, «Ahad», başka bir varlık yok. Böyle bir 'tek'lik. İşte bu «Ahadiyet» deryâsı içinde «fe ahbebtü en - 'urefe» beyânı muhabbete pek geniş hayâl ufukları açmıştır. Yâni, Rabbimiz «bilinmeyi sevdim.» buyuruyorlar. Bununla, 'halk-yaradılış' keyfiyeti başlamakta.

Bilinmek!.. «Ahad» olan 'tek' olan varlık nasıl bilinebilir ki?.. Meselâ tek bir insan... kendi kendisini nasıl bilebilir ki?.. Ya bir başkası olacak, ona onu anlatsın... veyâ, etrafta bir ayna olur, bakar, orada kendini seyrederek öyle bilir.

İşte bu noktada ehl-i aşkın zevki başlıyor...

**Kendi hüsnün hûblar şeklinde peydâ eyledin
Çeşm-i âşıktan dönüp sonra temâşâ eyledin.**

deyivermiş. Yani kendi güzelliğini güzeller şeklinde görünür hâle getirdin, sonra da dönüp âşığın gözü oldun, onu seyrettin. Nefis bir ifâde. Şâir hayâlî, ne güzel!..

Bir başkası :

Âyinedir bu âlem, her bakan bir ân görür

Her ne görür kendi yüzün, ger yahşî, ger yaman görür.

Bu âlem her bakanın bir an kendi yüzünü gördüğü bir aynadır. Gördüğü güzelse de, şedid ise de (kendi yüzüdür).

Âyinedir bu âlem, Hakk ile kâim

Mir'ât-ı Muhammed'den Allah görünür dâim.

Aynı imaj... Ufacık bir fark var : Eğer Hz. Muhammed'in aynasından bakarsan, şartını koyuyor ve diyor ki eğer Muhammed aynasından bakarsan görünen her zaman Allah olur. İnce bir nükte, sıcacık bir aşk...

.....

Efendim, kastım ayna-âlem tahayyülâtına girmek değildi. Asıl Hz. Âdem'in yaratılış ânını hayâl edişimi anlatmak istemiştim. Ama söz yumağı bizi buralara sürükledi.

Allah (c.c.) bilinmeyi murâd edince âlemleri halketti. Bunlardan biri de Cennet âlemi idi. Cenneti tavsif mümkün değil. Hârikulâde kelimesi çok kifâyetsiz kahr. Siz bakmayın Yunus Emre'mizin :

Cennet cennet dedikleri
Birkaç köşkle, birkaç hûri
İsteyene ver sen âni
Bana seni gerek seni

deyişine kanmayın. O, gönlünü çok daha yükseklerle kaptırdığı için öyle diyor. Aldırmayın siz ona! Aslında, Cennet çok güzel. Öyle olmasa, cümle âlem, ellerini açıp da yana-yakıla: «Ya-rabbi, mekânımı Cennet eyle!» diye dualar eder miydi?..

Evet, orada, Hz. Âdem'in yaradılışından sonraki hâlini hayâl etmişimdir hep!.. Yerde yatan bir pulat vücut. Bir civan ki bakmaya gözler dayanmaz. Güneşe, «Sen dur, ben doğuyorum!» diyen bir güzellik. Onun o güzelliği melekleri korkutmuş olmalı ki iki-üç adım geriye kaçmışlar. Halbuki çamurunu hazırlayıp, şeklini veren kendileri idi. Bir an önce çamurdu. Bir an sonra dayanılmaz güzel!.. «Kendi ruhundan nefhetti.» O halde güzel olan kim?.. Bütün hâdise o nefhada. Başka bir şey değil. Artık o, meleklerin şekil verdikleri çamur değil. Bambaşka bir güzellik. Muhteşem bir civan güzelliği... Yirmi yaşlarında olmalı o yaratılışı ânında. İşte o yirmi yaşın buğulu, kütür kütür güzelliği. Heykeltıraş melâike-i kirâm, haşyetle kaçışıp bir kenarda Allah'a yalvarmışlar: «Yarabbi, sen yeryüzünde fesad çıkarıp, kan dökecek bir mahlûk mu yarattın?» Evet, bu güzellik işte öyle bir güzelliktir. Bu İNSAN GÜZELLİĞİ'dir. İLÂHÎ GÜZELLİK'tir. Bu güzelliğin gücünden korkuya benzer bir ürperti, bir haşyet duyulur. Hayranlık, özlem duyulur. Şeytanı da kıskandırır bu olmalı. İlâhî güzelliğin Âdem'de tecellisi!.. Güzellik, ya sevilir, âşık olunur; ya da kıskanılır, bedbaht olunur. Yarabbi bizi âşıklardan eyle!..

Melâikenin o ürpertili sorularına Rabbimiz «Siz benim bildiğimi bilmezsiniz. O, yeryüzünde HALİFE'mdir. Ona secde edin!..» buyurdu. Onlar da «lebbeyk» diyerek secde ettiler. Şeytan etmedi. Sonrası mâlûm...

Herhalde o, yerde yatan buğulu, kütür kütür delikanlı, önce gözlerini büyük büyük açmış, başını bir sağa, bir sola çevire-

rek bakmış, sonra ayağa fırlamış üç-beş sâkin adım atmış ve gücünü denemek için son hızla ileriye doğru koşmuş, durup etrafına bakınmış, bu defa da bir başka yöne son hızla koşmuş olmalıdır. Uzun adımlarla uçar gibi koşmuştur. Evet evet, ilk hareketleri muhakkak ki böyle olmuştur. Başkasını düşünemiyorum. Tâ ki o İlâhî sesi duyana kadar :

Ey Âdem!.. Ben Senin Rabbinim!..

O sesle bir şeyler anlar gibi oldu. «Ey Âdem, ben senin Rabbinim! Burasını senin için halkettim. Cennetimi... Bütün bunlar senin.» Damarlarına ılık ılık bir şeylerin yayıldığını hissetmiştir. Mülkiyet duygusu. Cennetin sahibi ya! Hani çocuğun oyncağını göğsüne bir bastırışı vardır. O da mümkün olsa Cenneti kucaklardı herhalde. Kollarının arasına alır, sımsıkı sarılırdı. Sıcacık.. Ama alamaz ki. İlk çâresizlik. Sonra yasaklama : «Bu ağaç var ya, önünde durduğun bu ağaç, işte onun meyvalarından yemeyeceksin!» «Hangisi?.. Şu mu? Olur. Yemem.» diye düşünmüştür. Hilkatinde İTAAT var çünkü. Başka türlü davranamaz. Ve, muhakkak ki o andan sonra, o ağaçtan yana dönüp de bakmamıştır bile. Hattâ hâfızasından da silmiştir ağacı. Defalarca önünden geçmiş ve görmemiştir artık. Tâ ki, işte ah o gaflet, o aldanış!..

Neyse!

Zaman zaman o sesi duyar, sorular sorar... Merak ediyor tabii. Bulunduğu yerin Cennet olduğunu, kendisi için yaratıldığını öğrendi. Adı da Âdem! O tatlı mestedici sesin sahibi de Rabbi... Öyle dedi. Ben senin Rabbinim, dedi. Görmek istiyor.

Ah insan!. Hep bunu isteyecek.

İbrahim'i öyle, Mûsa'sı öyle... Hepsine verilen cevap aynı : «Sen beni bu gözle göremezsın!» «Tecelliye bak!» Fakat Cenneteki Âdem'e bu izin verilir. Senede bir gün ve bir an! Makam-ı Mahmûd'da. Peki, son bir soru : «Ben neyim?» «Melekler sana esmâ'yı tâlim edecekler. Sen hak olarak yaratıldın.» Çok, çok sonra bu âlemi teşrif edecek Mansûrlara, Nesîmilere, Mevlânâ-lara selâm olsun!.. «Enelhak» demişlerdi de başlarına gelmedik iş kalmamıştı. Enelhak!.. Ben hakkım!.. Peki ne var bunda? İşte Rabbi Âdem'e «Sen hak olarak yaratıldın» demiyor mu? Hak, nizam, ölçü... Sende ne varsa hepsi bir sebebe bağlıdır. Sende

lüzûmsuz, abes hiçbir şey yoktur. İşte ilk öğretilen şey, ilk terbiye... Rabbi Âdem'i tedris halkasına aldı. Öğretiyor :

- a) Rabbin benim.
- b) Sen haksın.
- c) Bundan sonraki bilgileri de sana melekler öğretecek.

Peki!..

Havva'ya Hayranlık!..

Ama bir süre sonra yanına bir arkadaş ister. İstedğini, uykudan uyandığı bir gün yanbaşında buluverir. İpek gibi yumuşacık saçlı, sedef vücutlu, mahmur bakışlı, nazlı-nâzenin, ter ü tâze, çiğ düşmüş taze yaprak kokuları arasında bahar gibi bir varlık... Konuşur. Konuşmasıyla ondan hoşlanması aynı âna rastlamıştır muhakkak. Zirâ, SOHBETTE MUHABBET VARDIR.

Bu hoşlanma bir arada olma, beraberlik arzusunu doğurmuştur. ÜLFET!.. Ne güzeldir can sohbeti... can cana sohbet. Can cana oluş.

Günler böylece akıp geçer, Âdem'in herhangi bir problemi, bir mes'elesi olmasa gerek.

Cennette.

Arkadaşı var.

Hep beraberler.

Konuşuyorlar. Bu kadarı yeter.

Kanaat erkeğin hamurunda var. Amma Havva'nın yaradılışı farklı. Gerçi onda fazla olan ne, bilinmiyor, ama yasak meyveyi merak eden O! Onu ille de isteyen O. Meçhûlü merak, çok şiddetli bir duygu olmalı! Herhalde. İşte Havva'da bu var fazla olarak. Ve... mâlûm, istek, ihtirâsa dönüşünce olan oluyor, günahı dileyen de, işleyen de hüsrâna uğruyor.

Neticede Havva'nın ne yaptığını bilmiyoruz ama, Âdem'in tam ikiyüz yıl nedâmet gözyaşları ile helâk olduğunu, Rabbine sel sel gözyaşları ile ağlayıp yalvardığını biliyoruz.

Nedâmet hâlis olunca berâberinde affı da getirir. Öyle olur.

Nedâmet, gözyaşı, sonra af!.. Sonra dünyâ hayâtı ve bildiğimiz macerâ...

Bütün bunları neden anlattım?

Bilmem!.. Öyle aklıma geliverdiği için.

Yok, yok, hayır! Şunun için : Hani Bestamlı Bâyezid Hz.lerine «Efendim, Rabbimiz 'Kün' ol, dedi, 'Feyekün' oldu. Peki, sonra? Sonra ne oldu?» diye sorarlar da ,o gönül eri, «El'an kemâ-kân!..» Hâlâ olmada... cevabını verir. Yani demem o ki, bütün bunlar oldu bitti, değil! Hâlâ aynı hadiseler olmada. Cennet saadeti, günah, nedâmet, gözyaşı... zincirini ibretle takib etmeli, affa mazhariyet için başka yol yok!

Herhalde bütün bunlar aklıma geldiği için anlattım.

Bana Mektup Gönderen Cedd-i Ekberim Âdem Aleyhisselâm Mutlaka Çiftçi İdi!..

Bana mektup gönderen cedd-i ekberim Hz. Âdem, yukarıdaki civan delikanlı değildir artık. Bu muhakkak. Onu öyle düşünemiyorum. Olsa olsa, biraz Mikelanj'ın Musa'sına benziyordur. Ama ondan daha uzun saçlı, daha ince-dalan, beli hafif bükülmüş, sakallı, sakalı göbeğine kadar inen bir ihtiyar delikanlı gibidir. Bir ağaç dibine hemen kalkıverecekmiş gibi eğreti çömelmiş, elinde çapası, gözleri nemli, ilerlere doğru bakar ve bir şeyler düşünür. Işıklı yüzlüdür.

Bütün dünyevi bilgileri akl-ı selim eseri. Rabbine itmi'nanla bağlı olduğu için, onun söyledikleri hakkında hiç felsefe yapmayı bilmez, aynen kabul eder.

Böyle bir ihtiyardır herhalde cedd-i ekberim.

Rabbim şefaatine nâil eylesin!

BİR MEKTUP*

Muhterem Hanımefendi;

Göndermiş olduğunuz mektup ve hediyelerinizi almış bulunmaktayım. Geciken cevabım için hoşgörünüzü umuyorum. Özellikle hediye torbaları çocuk ruhuna ne kadar güzel hitap ediyordu. Bir bayram gününü veya özel bir günü çocuklara hissettirmek için çok güzel bir düşünce. Şahsım ve çocuklarım adına teşekkür ediyorum.

Bizlere emânet edilen bu çocukları insan olmanın sorumluluklarını idrak ettirerek yetiştirmek için gayret sarfetmekle birlikte, kendi şahsımda yaptığım muhâsebede yeterince başarılı olduğumuzu söyleyemeyiz. Herşeyden önce, üç vardiya değişen personelle çalışan bir müessese sıcak bir âile ocağının yerini tutmamaktadır. Ayrıca burada çalışan bizler görev ve sorumluluğumuzu yeterince idrak etmiş değiliz.

Her nefesinde memleketimizin problemleriyle yaşayan siz büyüğümle, müsaade ederseniz kısaca dertleşmek istiyorum. Son yıllarda korunmaya aldığımız çocukların büyük çoğunluğu, anne-babası ölen çocuklar değil de, dağılan âilelerin çocukla-

* Cemiyetimiz mensuplarından bir hanıma, henüz okuma yazma çağına girmemiş çocuklardan, bir kâğıdın üstüne ince ince elişi kâğıtlarından kesilmiş ve resme benzetilmeğe uğraşılmış çizgilerden mürekkep bir bayram tebriki gelmişti.

Bu, mâsumâne olduğu kadar iptidâi ve acemice hazırlanmış mektubu alan hanım son derece mütehassis olduğundan yavruları cevapsız bırakmamak düşüncesiyle elli küsur olan kız-erkek çocuklara ayrı ayrı paketler hâlinde hediyeler hazırlatıp bunları bir kocaman koli olarak Isparta'ya göndermişti.

Aradan bir müddet geçtikten sonra müessesenin müdüründen gelen mektubu, mecmûamızı okuyanların da istifâdelerine arz etmek üzere buraya koyuyoruz.

rından oluşmaktadır. Diyorlar ki; âilelerin dağılma nedeni ekonomiktir. Elbette doğrudur. Fakat yanlışlık da burada başlamaktadır. Çünkü insanlarımızda fakirlik önce kalplerinde, sonra beyinlerinde oluştu. İnsanımızın kalbinde yıllarca imanında gedikler açtık. Sonra da onun beyninde fakirlik yarattık. İnsan ihtiyaçları bitmez. Ama, sürekli tüketime zorlanan ve beyni yıkanan bir insanın imanı da zayıfsa o insan için ihtiyaç temini nefsin hırsı olmuştur. Böyle bir insan için gereksin veya gerekmesin herşey ihtiyaçtır ve bu ihtiyâcın temini için her yol meşrûdur. Böylece her ekonomik seviyedeki âilelerimiz kendini fakir hissetti veya hissettirildi. Beyninde fakirleşen insanı zengin yapmak mümkün değildir. Tabi bu arada toplumumuzun homojen dengesi de bozuldu. Cihan harbinden çıktığımız, bugün sokağa attığımız ekmeği dahi bulamadığımız günlerde insanımız fakir değildi. Sokağa düşmüş kadınıımız, çocuğumuz yoktu.

Türk âilesi hızla çöküyor. Çocukları yuvalara alarak kurtardık sanıyoruz. Böylece problem zincirine bir halka daha ilâve ediyoruz. İnsan yaratılışına ters bir ortamda ehil olmayan kişilerle, sadece yiyip içen yaratıklar yetiştiriyoruz. Ayrıca da korkunç bir masraf yapıyoruz. Günlük plânlarla memleketin problemlerine çâre bulunabilir mi?

Tüm bunlara rağmen, bu mevcut şartlarda dahi, emânetimize verilen bu çocukları memlekete hayırlı evlât olarak yetiştirmek boynumuzun borcudur. Hiçbir mâzeret bizi bu sorumluluktan kurtaramaz. Allah'tan yardım diliyorum.

İbrahim DEMİRKALE
Isparta Çocuk Yuvası Müdürü

TÜRK-İSLÂM MEDENİYETİ
İÇİNDE
AKŞEMSEDDİN'İN YERİ*
(792H/1389M - 863H/1458M)

Doç. Dr. Fahrettin OLGUNER**

1 — Türk-İslâm Medeniyetinin Temeli

İslâm Mekke'de doğmuş, dünyânın dört bir yanına buradan yayılmıştır. Onun bir ışık seli gibi dalga dalga çevreye yayılmasında, kurucusu ve tebliğ edicisi olan büyük insan, son peygamber Hz. Muhammed (S.A)'in mensûbu bulunduğu milletin hizmeti oldukça büyük olmuştur.

İslâm ışığının çevreye yayılmasında ilk rolü alan ve ilk hizmeti yüklenen milletin aşk ateşi tavsayıp imâni vecd ve heyecânı sükûn vâdisine çekilince¹ bu vazifeyi Allah; «Yakında Allah (bu vazifenin başına, başka) bir millet getirecektir. Allah onları, onlar da Allah'ı sever... Kur'an 5/54» âyetiyle bildirdiği «Türk Milleti» ne vermişti.

* Bu yazı, Bolu Valiliği'nce Göynük'de düzenlenen 20-21 Mayıs 1989 tarihindeki «Akşemseddin Sempozyumu»nda tebliğ olarak sunulmuştur.

** Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Felsefesi Öğretim Üyesi.

1 «Kalplerinde hastalık olanların onlara (Yahûdi ve hristiyanlara) doğru koştuğunu görürsün... Ey iman edenler! sizin içinizden dininden geri giden (dönen) olursa bilsin ki Allah (bu vazifenin başına, başka) bir millet getirecektir. Allah onları, onlar da Allah'ı sever.» (Kur'an, 5/54).

Erken târihlerde, henüz milâdın 9. yüz yılı başlarında, gerçekleşen bu «devir - teslim» işini tâkib eden yıllardan itibaren bu millet, devir ve teslim aldığı vazîfenin kudsiyetini bilerek hareket etmiş, «ilâhî takdirde şaşma ve sapmanın bulunmayacağı» şuuruna da milletçe sâhip ve vâkıf olarak, vakit geçirmeden «Allah'ın vaadini gerçekleştirme» nin yoluna koyulmuş, kıt'alar kat ve fethederek «ilâ-yı kelimetullah» adına «Türk-İslâm Medeniyeti Haritası» nı dünyâ üzerine çizmişti.

Türk-İslâm Medeniyeti'nin akislerini, gâzilerin elindeki kılıcın parıltısında görenler, bu parıltıdan gözleri kamaştığı için olmalıdır ki, onu tutan eli, ona hükmeden yüreği ve onu idâre eden aklı görmiyerek ona «Kılıç Medeniyeti» deyivermişlerdir. Bu, Batı (Avrupa) Medeniyeti'ni, Marco Polo'nun (1254-1324) atına bindirip Christophe Colomb (1451) ile F. Magellan (1480)'in gemilerine yüklemeye benzer. Batı Medeniyeti içinde elbet bunların da yeri vardır. Ama bu medeniyet; Albert le Grand (1193-1280), Saint Thomas d'Aquin (1228-1274), Roger Bacon (1214-1294), Leônard de Vinci (1452-1519), B. Pascal (1623-1662), Charle Montesquieu (1689-1755)... gibi yüzlerce ilim ve fikir kahramanının malıdır. Bunu iyi görebilmek için, akıl ve fikir planında bir medeniyeti hazırlıyan bu kimselerin kağıda akıttığı alın terine göz nuruna... bakmak gerekir.

İşte, Türk-İslâm Medeniyeti de, tıpkı Batı Medeniyetinin çizdiği kader çizgisine benzer bir çizgiyi, hem de yüzyıllar önceden çizerek ortaya çıkmıştır. Bu medeniyetin oluşup gelişmesinde «kılıç sallıyan gâziler» in hizmeti gerçekten büyüktür. Amma, kılıçla medeniyetler meydana getirilebilseydi bunu, doğuda Cengiz (1167-1227), batıda Hitler (1889-1945) gerçekleştirdi. Oysa, her iki cengâver de arkalarında «kan» ve «ızdırap» dan başka ne bıraktılar?

Öyleyse, Türk-İslâm Medeniyetinin temelini de kılıçtan başka yerde aramalıdır. Gerçi, Türk-İslâm Medeniyeti içinde gâzinin yeri, başka şeyle doldurulamıyacak kadar büyüktür. Fakat, yine de o, bu medeniyet bütününün sâdece bir parçasıdır. Onun ikinci büyük parçasını ise; Türk-İslâm Coğrafyasını elmas gibi süsliyen elleriyle Mimar Sinan (1489-1578) ve Mimar Mehmet Ağa (öl. 1742)... lar, felsefe, mantık, matematik, tıp ve tabii ilimler sâhalarını sayısız fetihleriyle dolduran dehâ sâhipleri E.N. Fârâbi (870-950), İbn TÜRK (öl. 9. yüzyıl), İbn Sinâ (980-1037),

E.R. Biruni (973-1048)... ler, engin doyuşlariyle edebi san'atların burcuna bayrak dikmiş Fuzûlî (1494-1560), Şeyh Galip (1757-1799)... ler, billûrlaşan gönülleriyle mânâ âlemine nüfûz yollarını keşfetmiş Ahmed Yesevî (vef. 1166), Yunus Emre (1238-1320), Mevlânâ Celâleddin Rumi (1207-1273)... ler oluşturur. Bu medeniyeti yoğurup şekillendiren, onu besleyip büyüten alın teri ve göz nurları, bu bahtiyar kafilelere aiddir ve Ak Şeyh, Akşemseddin lâkabıyla anılan Şemseddin Mehmed bin Hamza (1389-1458) da bu sonuncu gurubun; mânâ âlemine nüfuz eden bahtiyar kafilenin bir eridir.

Türk-İslâm Medeniyetini meydana getirenler; fikir, san'at ve mânâ... âlemlerinin kahramanı bu mümtaz simâlardır. Hatâ öyleki bunların çoğu, yalnızca Türk-İslâm Medeniyetinin değil, Batı (Avrupa) Medeniyetinin de temelinde harcı ve emeği bulunan dâhî kimselerdir. Yukarda zikrettiğimiz isimler bunun en canlı örneğini oluşturur. İslâm dünyasına âid olarak verdiğimiz isimlerden herbiri, kendi alanlarında, batıdaki meslekdaşlarının, doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak hocalığını yapmış kimselerdir. Söz gelimi E.N. Fârâbî'siz bir Roger Bacon'ı veya Albert le Grand'ı düşünmek bile mümkün değildir. B. Pascal ise, Avrupa'da dolaşan bir E.H. Gazzalî'den başkası değildir.

2 — Akşemseddin Kimdir?

Türk-İslâm Medeniyetinde harcı ve emeği bulunan Akşemseddin Mehmed b. Hamza, 792H/1389M. yılında Şam'da doğmuştu. Şecere itibâriyle Hz. Ebûbekir'e mensub bulunduğu rivâyet edilirse de, bizce, bu mensubiyet soy değil, mânâ olarak alınmalıdır.

Çocuk yaşında Anadolu'ya gelen Akşemseddin'in fizik ve fikir hamuru burada yoğrulup şekillenmiştir. O, geniş bir din kültürü almış, husûsiyle tıp alanının büyük otoriteleri arasına girmiş bulunmaktaydı. Fakat onun ne hizmeti, ne de şöhreti bu alanlarda olacaktı. Öyleyse o, ne olacak ve ne yapacaktı?

3 — Akşemseddin'in Orijinalliği Nedir?

Fikir ve zâhiri kültür alanında Akşeyh'in büyük bir otoriteyi temsil ettiğini belirttik. Bu, onun şahsiyetinin yalnızca bir yanını oluşturuyordu. Şahsiyetinin bütününe ise o, tasavvufuyla tamamliyacaktı.

Acaba Akşemseddin'in tasavvufda bulacağı neydi?

Unutmamak gerekir ki tasavvuf, kimsenin bilmediği bilgilerle dolu bir «bilgi çiçekleri vadisi» değildir. Tasavvuf bilgiyi değil, bilginin değerini ortaya koyan bir «cehid» bir «disiplin» dir. Burada yeni ve orijinal bir bilgi değil, «bilginin kesinliği» ile «Ona olan güven» ortaya çıkar. Burada taklid «yakiyn»e dönüşür, şüphe, yerini «itminan»a bırakır.

İşte, Akşemseddin'in de tasavvufda bulduğu ve elde ettiği budur; «yakiyn» ve «itminan»dır. Nitekim onda bunun örneklerine sık sık rastlamaktayız:

«Süfiler, Hz. Muhammed'in Mirac'da Allah'ı zâhir —çıplak— gözle gördüğü... şeklinde, akıl almıyacak iddialarda bulunurlar...»² diyenlerin karşısına dikilen Akşemseddin, klâsik kaynaklara; târihi vesikalara ve edebi beyânlara (Kur'an'ın ve hadislerin ifâdelerine) eğilerek bunun böyle olduğuna dâir çeşitli deliller serdettikten sonra: «...838H/1435M yılı Şaban ayının 25. günü Cumartesi sabahı mescidde itikâf halindeydim. Hz. Muhammed (S.A) i gördüm. Kendi heybeti içindeydi... Bana miracından söz etti... Ya Resûlallah! Mirac gecesi, Allah'ı zâhir gözünle görüp görmediğin hususunda ilim adamları ihtilaf etmişlerdir... Ne buyurursun...? dedim... bir süre tefekkür ve teem-mülden sonra Hz. Muhammed (S.A) :

— Bir kere dedim ki, Rabbimi gördüm zâhir gözümle. Ben :

— Eğer gördüm dedinse öyledir, ya Resûlallah, dedim.»³ dedikten sonra Akşemseddin:

«— İlim adamlarının ihtilâf ettiği (bu) mesele, benim için böylece, çözülmüştü»⁴ diye de eklemektedir.

2 Akşemseddin, Risâletü'n-Nur, 94a, (Akşemseddin Hayatı, Eserleri, A. İhsan YURD nesri, 1972, İstanbul).

3 Akşemseddin, Risaletü'n-Nur, 97a - 98b.

4 Akşemseddin, Risaletü'n-Nur, 98a - 98b.

Bu kabil beyân ve itirafların örneklerini artırmak mümkün ise de gerekli değildir.

4 — *Derûnî-Tasavvufî Tecrübe ve İmkânları*

Görülüyor ki Akşemseddin, bir yandan târihi vesikalara ve klâsik metinlere dayanmaktadır. Öte yandan da, her mutasavvıf gibi, onun kendine has «yakini-gerçek-kesin» bilgisi, «tasavvufi-derûnî tecrübeye dayalı bilgi» olmaktadır.

Fakat, hemen her mutasavvıfıla birlikte Akşemseddin'in de benimsediği bu türlü bir tecrübeye, acaba güvenilebilir mi?

Derûnî-tasavvufî tecrübeye itiraz edenlerin ilkini, müsbet (pozitif) ilim zihniyetine sahibolanlar teşkil etmektedir. Gerçi burada bir tecrübe, hem de bir insan tecrübesi söz konusudur. Fakat, bunlara göre, bu tecrübe umûmî değildir, yâni umûmî olarak insan melekeleriyle (yetileriyle) denetlenip tekrar edilmez ve dolayısıyla de kabûlü mümkün değildir.

Bu tecrübenin tekrarlandığı, hem de yüzlerce defâ tekrarlandığı şüphesizdir. Tasavvuf vadisinde bunun her dereceden pek çok örneğine rastlanmaktadır. Ancak, bunun yine de umûmî olmadığı; her insan tarafından ve her istenildiği an tekrarlanamayacağı da kesindir. Dolayısıyla müsbet (pozitif) ilim yolu ile bu (derûnî-tasavvufî) tecrübenin isbatı ve kabûlü mümkün değildir. Fakat, bu yolla onun reddi de mümkün değildir. Çünkü, bu yola gidilecek olursa son tahlilde (analizde) ilmi tecrübe de aynı redde, ya da itirazlara maruz kalır. Sonunda onun da bir takım isbat ötesi kabûllere dayandığı görülür. Üstelik, gerek edebiyatta, gerekse güzel san'atların öteki dallarında derûnî-tasavvufî tecrübe verileri, en az müsbet (pozitif) ilim alanındaki tecrübe verileri kadar kabûl edilir görülmekte ve beşerî dünyâmızı süsler bulunmaktadır. Şunu tekrar edelim ki müsbet (pozitif) ilim metodları ile tasavvufî tecrübenin verileri isbât edilemez. Fakat, aynı şekilde ve aynı yollardan red ve inkâr da edilemez. Ancak, hâdis (fenomen) olarak ortada görünmelerine de engel olunamaz.

Derûnî tecrübeye ikinci itiraz, klâsik (mukaddes-dini) metinleri dil ve gramer kurallarına göre ve zâhir (lügat) manâları ile yorumlayan (zâhiri din) âlimlerinden gelmektedir. Bunla-

ra göre derûnî tecrübe vardır. Ama bu, sadece peygamberlere mahsustur. Peygamberler dışında derûnî tecrübenin verileri kabul edilemez. Çünkü burada «doğru-yanlış» dâima yanyanadır ve bunların insan melekeleri ile incelenip doğrulanması⁵ mümkün değildir.

Unutmamalıdır ki derûnî tecrübede hatâ ihtimali dâima mevcuttur ve onun incelenip doğrulanması gerekir. Bunun ilk örneğini de bizzat Hz. Muhammed (S.A) vermiş bulunmaktadır. Genç Yahudi İbn Sayyad'ın vecd halleri Hz. Muhammed'in dikkatini çekmiş ve kendisi onu bizzat incelemek istemiş, fakat çocuğun çevresinin muhalefeti bu teşebbüsün sonuçlanmasına engel olmuştu. Ancak bu hâdisedir ki büyük ilim adamı İbn Haldun (öl. 1406)'u «şuur altı tahlili»ne sevketmiştir.⁷

Meseleyi burada fazla uzatmak niyetinde değiliz. Ancak, eğer bu ikinci gurup itirazcılarının itirazlarında hakem Kur'an olacaksa, biz de birkaç âyetin mânâsına temas etmek isteriz.

Önce şunu ifâde edelim ki Kur'an'ın asıl gâyesi, insana, kendisinin Allah ve kâinat ile hem de çok sıkı bağlarının bulunduğunu duyurmak ve bu bağların derinlerdeki şuurunu insanın ruhunda uyandırmaktır. İnsanda bu derin şuur uyandırabilmek için Kur'an'ın insana sık-sık tekrarladığı, insanın fizik âlemi ve bütünü ile kâinâtı müşâhede⁸ ve tecrübeye⁹ alması tavsiyesidir. Nitekim Kur'an: «Görmüyor musun Allah, gökyüzünden yağmur indirip onu yeryüzündeki kaynaklara yerleştirir de sonra ondan, çeşitli renklerde türlü türlü bitkiler çıkarır... şüphesiz bunda, akıl ve kalb sahipleri için hatırlatıcı bilgiler vardır. 39/21»

Hemen hatırlatmak gerekir ki Kur'an'ın insana gösterdiği bu tecrübede dış¹⁰ âlem ile iç¹¹ âlem yanyana ve içiçe bulunmaktadır. Kur'an buna şöyle işaret eder: «Kendileri için hak, apaçık hâle gelinceye kadar biz onlara, hem dış dünyada, hem de kendi iç dünyalarında âyetlerimizi göstereceğiz. 41/53»

5 Tahkiki, Vérifier edilmesi.

6 Psikanaliz.

7 İbn Haldun, Mukaddime (terc.) I/259, (Mf.v. İstanbul, 1954).

8 Gözlem.

9 Deney.

10 Âfâki-objektif.

11 Derûni-enfüsi.

İşte, bu dış ve iç tecrübenin ürünü kalbin (göğsün) «ilâhî serh»e tabî olarak genişleyip açılması ve sonuç olarak onun «Rabbin nûruna mazhar olması»dır. Kur'an'ın ifâdesiyle: «Allah, bir kimsenin kalbini İslâma açıp onu genişletince o, Rabbi katından gelen bir nûra mazhar olmaz mı? 39/22».

Acaba kişi, bütün ömrü boyunca böyle bir mazhariyete sadece bir kere mi erer? Acaba bu, insan hayatını ve faaliyetlerini düzenliyen «bilgi melekesi» ne yansımaz mı? Kur'an bu vadide ne sınır, ne de süre tanımaktadır. Peygamberlere, gerektiği her an ilâhî vahyin ulaştığı, bilinen bir gerçektir. Fakat, Kur'an'a göre, varlık kademelerinde bundan mahrum kalan yok gibidir:

«... biz, Nuh'a ve ondan önce öteki peygamberlere... vahyettiğimiz gibi sana da (ey Muhammed) vahyettik. 4/163,... Musa'nın anasına... vahyettik. 28/7, Ben, Havariler'e... vahyetmişim. 5/111, Rabbin arıya... vahyetti, 16/68,... her semaya kendi işini vahyetti... 41/12, Ona günahını da takvasını da o ilham etti. 91/8.»

Görülüyor ki derûnî tecrübeden doğan tasavvufî bilginin imkâm, ne müsbet ilim, ne de din açısından ortadan kaldırılabilir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bu tip bilginin «yakınlık vasfı» bu bilgiyi elde eden ve ona inanan için geçerli bulunmaktadır.

5 — Akşemseddin'in Türk-İslâm Medeniyetine Hizmeti

Şahsiyetini, bilgisinin çeşidini ve değerini belirlediğimiz Akşemseddin'in Türk-İslâm Medeniyetine hizmeti ne olacaktı?

Devrimizin büyük Türk mütefekkirî Sâmiha AYVERDÎ, bu noktayı şöyle dile getirir: «Kütlenin dertleri ve mihnetleri içine bir devâ ve şifâ rüzgârı gibi esen büyük insanlar, vasıtalı vasıtasız binlerce, yüzbinlerce karışık ve hasta ruha şifâ getirirler; fakat onların asıl vazifeleri bir veya birkaç insan üstüne toplanır. Nitekim, Akşemseddin'in de yeryüzünde gönül koyduğu bir gâyesi vardı: Fâtih.»¹²

12 Sâmiha AYVERDÎ, Edebi ve Mânevi Dünyası içinde FATİH, 27, (İstanbul Fetih Cemiyeti, 1968, İstanbul).

Demek oluyor ki, Akşemseddin'in bu vâdideki hizmet ve başarısı, Fâtih'in hizmet ve başarısı içinde olacaktı. Nitekim, yine muhterem S. AYVERDİ: «Akşemseddin için Fâtih bir şahıs değil, bir semboldü. Zira mürşid, onun şahsında kütlenin sembolik ifadesini bularak, âlem halkına bu kanaldan çıkış yapıp onun vasıtasıyla alış verişini kurmuştu.»¹³ demektedir.

Acaba, Akşemseddin'in Fâtih'e verdiği ve Fâtih'in cemiye-te aktardığı neydi?

İslâm bayrağını taşıma görevinin, çok erken târihlerde Türkler'e verildiğini, bunun yerine getirilmesinin ilk şartının ise, «ila-yı kelimetullah için gazâ» olduğunu belirtmiştik. Bu târihlerle kadar Türkler bunu en güzel şekilde yapagelmışlerdi. Fakat, yapılması gereken daha çok şey vardı. Başta, Hz. Muhammed (S.A)'in; «İstanbul fethedilecektir...» müjdesini gerçekleştirmek ve onun övgüsüne nâil olmak vardı. Fâtih, İstanbul'u alacak kudret ve irâdeye sâhip bulunuyordu. Ne var ki bugüne kadar buna teşebbüs eden çok olmuş, ama o nazlı dilberi kimse elde edememişti. Bu sebebledir ki Edirne'de toplanan meclistekilerden çoğu Fâtih'in bu teşebbüsüne karşı çıkıyordu¹⁴. Öyleyse bu konuda ilâhî takdiri iyi kavramak, bunun zamânını kesin olarak tesbit etmek gerekiyordu. Bu da, bilgisinin «yakiynî» olduğuna işâret ettiğimiz Akşemseddin'e düşüyordu ve o bunu hakkiyle yerine getirdi. Önce fethin müyesser olacağına işâret ederek Pâdişah'ı destekleyip teşvik etti¹⁵. Etti amma, günlerce süren muhâsara neticelenmiyordu. Pâdişah, vezirini göndererek, fethin müyesser olup olmayacağını sordurttu. Aldığı cevap müsbetti. Fakat o, bununla yetinmedi. Vezirini tekrar göndererek:

— Ta'yini vakteylesün, dedi.

Akşemseddin murakabaya vardı ve günü, saati ile vakti bildirdi. O an gelmiş, ama şehre henüz girilmemişti. Pâdişah, Akşemseddin'i dâvet eylemiş. Fakat, ses çıkmayınca çadırına kendi gitmişti. Çadırda Akşemseddin'i Allah'a yalvarır, bulur. Geriye bakar, görür ki Türk gâzileri akın akın şehre girmektedirler¹⁶.

13 S. Ayverdi, a.g.e. 27.

14 Emir Hüseyin Enisi, Menakıb-ı Akşemseddin, (A. İhsan Yurd neşri, 1972, İstanbul), 48-53.

15 A.g.e. 53.

16 E.H. Enisi, Menakıb, 54-56.

Fâtih'in çelik irâdesi ile Akşemseddin'in niyâzı ve «yakiynî» bilgisi İstanbul'u fetheder. Fâtih de böylece dünyânın en büyük cihangiri olduğunu ortaya koymuş olur. Fakat, acabâ «büyük bir cihangir olmak» Fâtih için yeterli midir?

Yine, Edebî ve Mânevî Dünyası İçinde Fâtih isimli eserin yazarı Muhterem Samiha AYVERDİ, bu noktaya şöyle ışık tutmaktadır: «Devirlerine hükmeden kimseler, bir bakıma kütle ile âşık-mâşuk rolündedirler. Çünkü devrin ve zamanın istidat ve talebi ne ise, kütlenin merkez yerinde bulunan kimse de, bu talep ve ihtiyâcın beklediği cevaba hazırlık demektir.»¹⁷ Öyleyse se kütlenin istediği neydi?

Aynı müellif bu hususu da şöyle ifadelendirir: «İstanbul'u fethettikten sonra Fâtih, Batı'nın teslisi karşısına Doğu'nun tevhidini bir ayna gibi tutarak vahdetin çehresinde çokluğu kendi kendine gösterecekti. Ne ki, bir zamanlar yeryüzünün fikir hayatına kible olmuş olan İslâm tefekkürünün gözlerinde fer kalmamıştı. Onu el yordamiyle yürümekten kurtaracak bir yeni reviş, bir yeni istikâmet gerekiyordu.»¹⁸

Gerçekten Fâtih bunun farkındaydı. İstanbul fethini tâki-beden günlerde onun yaptığı ilk şey, ilim ve felsefeyi yeniden canlandırmaktı. O, ilim, fikir ve felsefe adamlarını çevresine topluyor, onları destekliyor, sohbetlerine bizzat iştirak ediyor, ilim ve fikir adamlarının saatlerce hattâ günlerce süren tartışmalarına katılıyor, zaman zaman mümeyyizlik vazifesi görüyordu.¹⁹ Kısaca Fâtih, ilimden kânuna, san'attan felsefeye, mâli-yeden siyâsete... Türk-İslâm Medeniyeti adına yapılması gereken ne varsa hepsini yapacak, bunları, şahsına bağlı birer ferdi faaliyet olmanın da ötesinde müesseseseleştirecekti. Öyle de oldu. Henüz o, hayâta vedâ etmeden, doğudan batıya uzanan bir imparatorluğun âhenkli çalışmasını sağlayacak bütün mekanizması kurulup yerli yerine oturtulmuş bulunuyordu.

Acabâ, bütün bu işleri yapan bir dâhinin mânevî âlemi neydi, onun iç dünyâsında neler vardı?

17 S. Ayverdi, E.M.D.İ. Fâtih, XI.

18 S. Ayverdi, E.M.D.İ. Fâtih, 26.

19 Nitekim, Hoca Zade M. Mustafa ile Molla Zeyrek arasında ve bizzat Pâdişâh'ın huzûrunda yapılan «tevhid» mevzûlu tartışmanın altı gün devam ettiği nakledilir.

Hemen belirtelim ki Fâtih, yaptıklarının farkında ve şuurlundaydı. Özellikle temsil ettiği fikrin ve medeniyetin karşısına dikilenlerden o, kendi şahsiyetini tanımlarını istemeyi ve insan olarak yaptıklarını dile getirmeyi, yüklendiği vazifenin tabii bir sonucu olarak görüyordu. Bir vesile ile Bizans elçisine: «İmparatora deyin ki, şimdiki Osmanlı Pâdişâhı evvelkilere benzemez. Benim iktidârımın eriştiği mertebeye, ecdâdımın emelleri bile yetişememişti.»²⁰ diye kükremiştir.

Evet o, gerektiğinde kükremesini biliyordu. Fakat, bütün bunları o, kütle nâmına geniş ölçüde taahhüdlere girişmiş ve mesûliyetler yüklenmiş bir sistem adamı olarak ve bir prensip adına icrâ ve ifâ eyliyor ve gün geliyor, yine bu yüce prensip adına, tâcını tahtını bırakıp Efendi huzûrunda sâde bir derviş olarak «küşe-i uzlete çekilmek» arzularını izhar etmekten geri durmuyordu.²¹

Akşemseddin de ne yüce prensip sâhibi, ne büyük insandı ki, devrin en büyük devletinin en yüce kişisi, tâcı, tahtı ve bütün varlığı ile kapısına gelip; «... bütün bunları al...» derken o, malı, mülkü, şânı şöhreti hiç düşünmeden sâdece ve prensip adına konuşarak, dün; «... maddi zevkler, ruhânî zevklere nisbetle pek değersizdir. Değeri olmıyan şeylere iltifat etme»²² dediği talebesine, bugün; «siz sizi sâir halk gibi zannetmiyesüz... İslah-ı memleketten gayrı nesneye iştigal göstermiyesüz...»²³ diyor ve ekliyordu: «... Müminlerin işleri görülemez. Muhammed ümmetinin hâli perişan olur. Adâleti icrâ etmek gerekir. Adâlet etmek, Pâdişâh'ın veliliği ve kerâmetidir. Pâdişahlıkta nice bin perdeler vardır...»²⁴ dedikten sonra da pâdişâh şehrini terk ederek, hayatının geri kalanını tamamlamak üzere Göynük gibi ücra bir köşeye çekilmesini biliyordu.

Fâtih Sultan Mehmed de ne engin gönüllü bir insan, prensiplerine, taahhüdlerine ne kadar sâdık bir pâdişâh idi ki, cihan

20 S. Ayverdi, E.M.D.İ. Fâtih, 104 (Ahmet Muhtar Paşa, Feth-i Celil-i Kostantiniyye, s. 8 den naklen).

21 E. H. Enisi, Menâkıb, 67.

22 S. Ayverdi, E.M.D.İ. Fâtih, 43.

23 S. Ayverdi, Türk Tarihinde Osmanlı Asırları, I/281 (Damla Yay., 1975, İstanbul).

24 E.H. Enisi, Menakıb, 67.

pâdişâhı olmasına rağmen arzu ve talepleri reddediliyor da «... nasıl olur...» demeyip yol göstericisinin kıymetini bilerek: «Bu pire hürmetim ihtiyarsızdır. Yanında heyecanlanırım, ellerim titrer...»²⁵ diyecek bir saygı ve hayranlık plânına inmekten çekinmiyor ve fetih günü zaferini kutlarken; «... Bende gördüğünüz sevinç, yalnız bu kal'anın fethinden dolayı değildir. Akşemseddin gibi bir azizin benim zamânımda bulunmasındandır, asıl sevincim»²⁶ diyerek mürşidini tebcidlen bir an bile geri kalmıyordu.

İşte, Türk-İslâm Medeniyetini inşâ edenlerden ikisinin; Fâtih Sultan Mehmed ile Akşemseddin'in hayatlarından alınmış ve karşılıklı münasebetlerini gösteren birkaç anekdot.

Acaba Fâtih, Akşemseddin'e mi, Akşemseddin Fâtih'e mi hizmet ediyordu? Acaba Akşemseddin Fâtih'i mi, Fâtih, Akşemseddin'i mi tebci ediyordu?

Burada sözü daha uzatmak niyetinde değiliz. Dünyâda nâdide bir elması ve onun örnek bir mahâretle işlenişi görmek isteyenler, Fâtih Sultan Mehmed ile Akşemseddin'e baksınlar.

Bu dünyâda İslâm'a hizmet ediyorum, ya da edeceğim diyenler, Fâtih Sultan Mehmed ile Akşemseddin'i temâşâ eylesinler.

Kendilerine devlet hizmeti nasib ve emânet edilenler, milletin şükrânı ile Allah'ın rızasına nâil olmak istiyorlarsa, Fâtih Sultan Mehmed'i, bir devlet büyüğüne akıl verici, yol gösterici olma şerefine erenler, akıllarını Allah, fikirlerini millet ve insanlık yolunda kullanmak istiyorlarsa, Akşemseddin'i gözlerinin önünden ayırmasınlar.

25 S. Ayverdi, E.M.D.İ. Fâtih, 48. (Dr. S. Ünver, İlim ve San'at Bakımından Fâtih Devri Notları, s. 130-132'den naklen).

26 E. H. Enisi, Menakıb, 58-62.

FEVZİYE ABDULLAH TANSEL ve BİR DESTAN TOPLAMASI

Nermin Suner PEKİN

Türk dili ve edebiyâtının en kuvvetli mümessillerinden olan **Fevziye Abdullah Tansel** Hanımefendi, edebiyat tarihimiz üzerindeki ciddi ve metodlu araştırmalarıyla Türkoloji ilminin iftiharı olmuştur. O, bütün hayatını Türk milletine bilhassa gençlere milli kültürümüzü en sağlam yollardan tanıtmak öğretmek ve sevdirmek için gerek hocalığında gerek yazılarında yorulmak bilmez bir mücâhid gibi çalışmış ve Türk kültür hazinesine nesillere ışık tutacak âbide eserler katmıştır.

Onun bütün dünyâsı, kitapları ve talebeleriyle doludur. Dünyânın fâni zevkleri onu hiçbir vakit kendisine çekememiştir. Tansel'in hayatına hâkim olan prensip ciddiyet, dikkat, titizlik ve çalışmaktır. Davranışlarından giyinişine kadar sinmiş olan bu prensip eserlerinin en bâriz hususiyetidir. Bunun için de ilimde lâubaliliğe, çalakalem yazıcılığı katiyyen tahammül edemez, dolayısıyla tenkidleri de hayli sert olurdu, bu yüzden de onu çekemiyenler, sevmiyenler çoktur.

Fevziye hanım Türkoloji ilminin en büyük âlimi olan Fuad Köprülü'nün kürsüsünden yetişmiş ve hayatının sonuna kadar onun metodlarıyla ve onun çizgisinde çalışmış Köprülü ekolünün en sâdık mümessili ve takibcisi olmuştur.

Halk edebiyâtına, Divan edebiyâtına ve bilhassa Tanzimat-tan sonraki edebiyatımıza dâir araştırmaları, bize Türklüğümüzü aşıl原因an en mühim yazarları tanıtan monografileriyle ilmin

hurdebini metodlarından süzülmüş sağlam eserler ortaya koymuştur. O, bu eserleri yazarken hangi çiçekten bal alınacağını bilen bir arı gibi, Türk edebiyatının vesikaları içine dalar; sosyal hayatımızın en canlı problemlerini, milliyetimizi pekiştiren mevzuları yakalayarak incelerdi... Esasen onda mevzû arama telâşı yoktur. Bana yazdığı bir mektubunda çalışma tarzını şöyle anlatmıştır :

«İncelemelerimin hepsinde görüldüğü gibi, önce konuyu seçmiş sonra onu işlemeğe elverişli malzemeyi araştırmaya başlamış değilim. Her nevi'deki dergilerden, gazetelerden devamlı okuyup araştırmak suretiyle elde ettiğim malzeme; hakkında bir makale veya eser yazılabilecek hâle gelen mevzû kendiliğinden önüme serilmektedir. Dolayısıyla onun bunun yazdıklarının eklenmesinden meydana gelmiş hiçbir yazım ve tebliğim yoktur. Her yazdığım malzeme bakımından orijinal olduğu için yeni bilgileri ve görüşleri ihtivâ eder.»¹

Mektubundan da anlaşıldığı gibi Tansel, Köprülü Hoca'nın fiş metodu ile çalışır, okudukça not almak, üzerinde düşündüğü fikirleri fişe geçirmek suretiyle elde edilmiş olan malzeme olgunlaşınca mevzû kendiliğinden ortaya çıkardı.

Tansel, edebiyat tarihimiz üzerindeki çalışmalarından başka Türk dilinin mes'eleleri üzerinde daha büyük bir hassasiyetle durmuş, aynı titizlikle sarsılmakta ve bozulmakta olan TÜRKÇEMİZİ sağlam fikirlerle korumaya çalışmıştır. Uydurmacılığa ve Türkçe'nin âhenksizleştirilmesine çok üzüldü, imlâımızın istikrarsızlığına içi yanardı.

Kendisi Türkçemizi çok iyi bilir, çok dikkatli ve çok iyi kullanırdı. Bütün hocalık hayatında talebesine Türkçe'yi iyi öğretebilmek için çırpındı. Türkçe'nin bilhassa gramerini, kâidelelerini öğretebilmek için liselerde okutulmak üzere hazırladığı **İyi ve Doğru Yazma Usûlleri** isimli kitabı Türk çocukları, hattâ Türkçe öğretmenleri için çok kıymetli bir kaynaktır. İyi ve kötü yazı örnekleriyle Türkçe'nin bütün söz ve yazı husûsiyetlerini öğreten bu çok kıymetli eserini kendisi, defalarca elden geçirmek suretiyle yeni baskılarını yaptırmıştır. Ayrıca 70'li yıllarda

1 Nihad Sâmî hocamın vefâtından sonra, rahmetlinin ricâ ve vasiyeti ile tamamladığım **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi** için Fevziye Hanım'dan kendisi hakkında istediğim bilgi dolayısıyla yazdığı 23.IV.1975 tarihli mektup.

kurulan Kubbealtı Dil Akademisi'nde imlânın istikrarı için yaptığı teklifler, son olarak da Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'na bağlı Türk Dil Kurumu'ndaki mücadele ve teklifleri çok faydalı görüşleri ihtiva etmektedir. Onun Türkçe'ye olan sağlam hâkimiyetinde Köprülü Hoca'dan başka çok genç yaşta kaybettiğimiz rahmetli Ragıp Hulûsi Özden hocamızın da büyük tesiri olmuştur².

Hayat Hikâyesi :

Fevziye Hanımın babası Tırnovalı Abdullah Hulûsi Bey, annesi Hacıoğlu Pazarcığı Müftüsü Mustafa Efendi torunlarından Sara Hanımdır. Hulûsi Abdullah Bey memleketin birçok yerlerinde kadılık ve valilikler yapmış ilmiyeye mensub bir zât idi. İşte Fevziye Abdullah bu âilenin beş kız çocuğunun en küçüğü idi. 23 Şubat 1912 de Muş'ta doğdu. Annesinin ve babasının vefatından sonra ablalarıyla beraber 1921 de İstanbul'a gelmiş Fâtih'te halasının evine yakın kendi evlerine yerleşmiştir.

Tansel ilk tahsilini Fatih - Çarşamba XV. İkokulu'nda yapmış, orta ve lise tahsilini İstanbul Kız Lisesi'nde tamamlamıştır. Yüksek tahsilini Darülfünûn Edebiyat bölümünde (İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü) ve Yüksek Muallim Mektebi'nde tamamlamıştır. Köprülü Hoca daha evvel mezun olmuş birkaç değerli talebesi gibi Fevziye'nin de üniversiteye intisabını istememiş serbest yazı hayatında daha rahat çalışacağını düşünmüş olacaktır. Yazı hayatına daha talebeliğinde başlamış olan Tansel, hocalığa başladıktan sonra geniş ve sistemli bir yazı hayatına girmiştir. İlk vazifesi Konya Lisesi ve Kız Muallim Mektebi edebiyat hocalığıdır. Daha sonra Ankara'ya gelmiş Atatürk Lisesi edebiyat hocası, aynı zamanda Köprülü Hoca'nın müdürü bulunduğu Ülkü Mecmuâsı'nın yazı işleri müdürü olmuştur.

1960-1961 ders yılı New York'ta Colombia Üniversitesi profesörler kurulu kararıyla Near and Middle East Institute'de Vi-

2 Ragıp Hulûsi Özden hoca 1933 yıllarında Üniversitede (Umumî lisanîyat) profesörü idi. Yazı ve dil inkılâbı hakkında köklü mücadeleleri biz talebelerine hâtıralar halinde intikal etmiştir.

sitig asistan profesör olarak Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsü'nde eski ve yeni metinler şerhi dersleri okuttu. 1963'te yurda dönen Tansel, Gâzi Terbiye Enstitüsü Edebiyat Bölümü hocalığına getirildi. 1964 ders yılı başında da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin profesörler kurulu kararıyla Fakülte'nin Edebiyat bölümünün Türk İslâm Edebiyatı hocalığına getirildi. Buradan 1977-1978 ders yılında emekliye ayrıldı. Fakat çalışmalarına ölünceye kadar devam etti. Çeşitli dergilerdeki yazılarının yanı sıra hemen her yıl Türkoloji kongrelerinde verdiği tebliğler, dikkati çeken, gayet orijinal ve değerli konferanslardı.

Eserleri :

Halk edebiyâtına, Divân edebiyâtına, hele Tanzimat'tan sonraki edebiyâtımıza dâir pek çok kitab ve makâle yazmış olan Fevziye Abdullah'ın eserlerinin sade isimlerini yazmak bile bu küçük makâlenin istiâbını aşar. Esasen onun 1929-1975 yıllarındaki neşriyatı bir küçük kitab halinde toplanmıştır³. Daha sonrakileri de toplamak elbette hepimize, bilhassa talebelerine düşen şerefli bir vazifedir⁴.

Tansel, yazı hayatına daha talebeliği sırasında her genç gibi şiir yazarak başlamıştır. Muhtelif gazete ve dergilerde çıkan, ince, duygulu, millî şiirleri ve halk tarzı söyleyişleri onun hassas ruhunu aksettirir.

1929 yılında yayınlanan ilk şiirleri Balıkesir'de bazı mahalli gazete ve dergilerde, 1931 den sonrakiler Nihâl Atsız'ın çıkardığı **Atsız** ve **Orhun** mecmuâlarında, Fethi Tevetoğlu'nun **Kopuz** mecmuâsında yayınlanmış, daha sonra kendisinin yazı işlerini yönettiği **Ülkü Mecmuâsı**'nda da basılmıştır. Biz burada bu şiirlerinden bir örnek alacağız ve ölümünden kısa bir süre önce neşredilen bir eserinden bahsedeceğiz.

3 İsmet Binark - Nejat Sefercioğlu, Fevziye Abdullah Tansel Bibliyografyası, Ankara, 1975.

4 Eserlerinin ve makâlelerinin bibliyografyasının mühim bir kısmını Nihad Sâmî Banarlı Hocanın (Resimli Türk Edebiyatı) kitabını tamamlarken, eserin sonuna eklediğim Bibliyografya kısmında vermiştim. Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, s. 1364.

F.A.T.'in en orijinal ve büyük hizmetlerinden biri de vefâtından az evvel tamamladığı ve basılı hâlini ancak son günlerinde hastahane de görebildiği **İstiklâl Harbi'nde Mücâhid Kadınlarımız** isimli eseridir. Bu eser, ilmi metodlarla toplanmış nefis bir Türk destânıdır. Tertibinden imlâsına kadar büyük bir dikkat ve titizlikle hazırlanmış olan bu eser, bu mevzûda çalışacak olanlara yol gösteren bir mesaj mâhiyetindedir.

Eser, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları'nın 21. kitabı olarak 1988 de basılmıştır.

Eser üç bölümde toplanmıştır :

1. Bölüm, İstiklâl Harbi'nden Önceki Mücâhid Kadınlarımız (1828-1918)

Yazar bu bölümde, yakın tarihimizdeki harblere fiilen katılan kadın mücâhidlerimizi ele almış, dokuz mücâhid kadının savaşlarda gösterdikleri kahramanlıkları ve hizmetleri anlatmıştır.

II. Bölüm, İstiklâl Harbi'nde Cephe Gerisinde Çalışan Mücâhid Kadınlarımız

Bu kısmın birinci bahsinde ele alınanların çoğu, tanınmış âilelerden yüksek tahsilli genç hanımlardır. 15 Mayıs 1919 da İzmir'in işgâli üzerine, bu ayın 19 undan başlayarak 13 Ocak 1920 tarihine kadar, İstanbul'un birçok semtlerinde bu hanımların tertipledikleri mitingler ve Yunan zulmünü yabancı devletlere duyurmak için çektikleri telgraflarla milli kuvvetleri destekleyişleri üzerinde durulmuş, Sivas Kongresi'nden sonra vatan sathına yayılan bu çalışmaların, Anadolu'da milli kuvvetleri destekleyici şubeler açmaları, **Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti**'nin çalışmaları anlatılmış bu mühim cemiyetin TBMM ile yaptığı yazışmalar incelenmiştir.

Bu kısmın II. bölümünde **İstiklâl Harbi'nin Anadolu Mücâhid Kadınları** bölümler halinde tanıtılmıştır. A) **Savaşa Katılan Mücâhid Kadınlarımız**. Yazar, bunların tesbit edebildiği kadar isimlerini, hattâ bulabildiğince resimlerini kitabına koymuş ve yaptıkları hakkında teşekkür eden kahramanlık hikâyelerini bahis konusu etmiştir.

Bu kısmın B bölümünde ise Kâğnı Kolları ve Adsız Mücâhidler anlatılmıştır.

III. Bölüm : Özadlar, ta'birler ve lügatlar için ayrılmıştır. Müellif, eseri hazırlarken 1800 lü yıllardan İstiklâl Harbi sonuna kadar dergi ve gazeteleri nasıl didik didik araştırdığını gösteren zengin bir bibliyografya vermiştir.

Esere ilâve edilen harita ve resimler bu incelemenin kıymetini daha da artırmıştır. Yazar, ruhunun son damlasını bu destânın tespiti için harcamış bir vatan ve millet sevdalı, bir ilim mücâhidi olduğunu da göstermiştir. Allâh'ın rahmeti üzerine olsun, nûr içinde yatsın... Sevgili Fevziye abla Türk milleti hizmetlerini unutmayacaktır.

MEHMEDCİĞE

Yürü; uzaklaştıkça ardındaki mor dağlar,
Bak mendil sallıyorlar hâlâ kızlar yamaçta
Sana haber getirir köyünden esen rüzgâr,
Nerdeyse kaybolacak görünen son ağaç ta...

Artık köyün silindi tatlı bir ümid gibi,
Unut kendi tarlanı, hatırlama yuvanı;
Unut, kapansın kalbin, paslı bir kilid gibi;
Anahtarı bir kurşun olsa da yok ziyânı.

Sakarya'nın o kandan kızaran günlerinde,
Ben sana ne yakındım sandım ki seninleyim.
Kan dökerek koşarken sen cebhe önlerinde
İsterdim ki elimle kanlarını sileyim!

Mehmedim keder etme kendi çocuklarına
Geride bıraktığın dinmeyen bir yas diye...
Senden bu vatan kaldı, şeref kaldı yarına,
Yetişir hepimize koca bir miras diye!

Fevziye Abdullah

Atsız, nr. 14, 15 Haziran 1932, s. 26

MUHTEŞEM ÇÖKÜNTÜ

İsmet BOZDAĞ

Amerika'nın sosyo-politik ustası Zbigniew Brezezinski, dilimize «Muhteşem Çöküntü» diye aktarılabilecek bir kitap yayınladı... 1989 Mayıs'ında bütün dünyanın konuştuğu, en önemli konu, bu kitap... Çünkü Gorbacov Prestroykasını, Glastnostu'nu yorumlamakla kalmıyor; Marksizm'in hem temel yanlışlarını vurguluyor; hem Lenin yorumlaması ve uygulamasını eleştiriyor!

Kitabında Marx'ı: «Musevi asıllı, kütüphane kurdu bir Alman göçmeni» diye hatırlatmakta; Lenin'den «Broşür yazarı bir Rus polemikçi» diye söz etmektedir. Brezezinski'ye göre, Marksizm de, öyle pek ciddiye alınacak bir teori değildir; fikri ve felsefi derinliği olmayan sıg bir ideolojidir. Ne var ki, Lenin'in eliyle hayata atlamış, koca bir yirminci yüzyılı gürültüleriyle doldurmuştur. Yalnız devlet adamları değil, saygıdeğer aydınlarımız da bu ideolojiyi ciddiye almışlar, yorumlamışlar, uygulamalarına umutla bakmışlardır. Hitler'in bile Stalin'e karşı gizli bir hayranlıkla dolu olduğunu hatırlatan bu siyaset ustası, faşizm ve komünizmin, —titizlenmeyen beyinler için— kolay çözüm getiren formülleri yüzünden büyük câzibesi olduğunu yazmakta, «işsizlerin ve koloni halklarının cankurtaran simidi» gibi görünmesinin tabii olduğunu belirtmekte...

Kitap, hangi açıdan olaya yaklaştığını böylece belirttikten sonra, Sovyet ideologlarının, Stalin terörünü haklı göstermeğe çalışırken başvurdukları: «Sovyet ekonomisinin bu sâyede kalkındığı» mazeretini ele alıyor... «Çarlık Rusya'sında esâsen güç-

l  bir kalkınma ve san yileşme hamlesi başlamıştı.» «Rusya'da 1890 - 1914 yılları arasındaki kalkınma hızı ve san yileşme hamlesinin, ağır ins ni kayıplara sebep olan Stalin dönemindekinden çok daha hızlıydı.» diye yazıyor ve Princeton  niversitesinde tarih profesörü olan Cyril Black'ın «Elli yıllık bir perspektif içinden bakıldığı zaman, Sovyet başarılarını başkalarıyla karşılaştırdığımızda, sonucun o kadar parlak olmadığı ortaya çıkıyor. Gerçekten adam başına gelir seviyesi açısından Rusya, nasıl 1917 de 20 kadar ülkenin gerisinde görünüyor idiyse, bugün de aynı durumdadır. 1900 ve 1917 arasında Rusya'dan daha ileri olan ülkeler, bugün de ondan daha ilerdedirler,» sözlerini naklediyor.

«Brejnev'in Sovyet toplumunu kış uykusuna soktuğu dönemde Batı dünyası, laser ışınları ve bilgisayar'lar alanında dev adımlar atmış ve «Endüstri sonrası devrim» adı verilen —kalkınmanın koşar adımıla ilerlediğı— yeni bir dönem açmıştır.» «Dünyada, gelişmenin kıstası kabul edilen ne kadar gösterge varsa, bütün bu alanlarda Sovyetler'in hızla gerilemekte olduğunu istatistikler gösteriyordu. Ufak ve büyük bilgisayar kullanımında, endüstride robotlardan yararlanmada, hasıla birimi başına enerji ve  elik kullanma gibi, iktisadi ilerleme ve prod kt vite göstergelerinde Sovyetler'in çok gerilere düştüğü görülüyordu.» «Meselâ 1983 yılında büyük bilgisayar sayısı Amerika'da 95.600, Avrupa Topluluđu'nda 23.400, Japonya'da 16.900 iken, bu rakam Sovyetler Birliği'nde 3.040 idi. Ufak şahsi bilgisayar sayısı ile, endüstri robot sayıları arasındaki fark ve oran, inanılmayacak kadar düşüktü. Kez , 1000 dolar tutarındaki bir hasılanın elde edilmesinde kullanılan enerji toplamı ile,  elik kullanımı, Sovyet ve Doğu Avrupa tipi ülkelerde, kapitalist ülkelerdekilerden, üç kat daha fazlaydı... Bu da, endüstriyel bünyelerinin ne kadar çağın gerisinde kaldığının göstergeleridir.»

«Nitekim Sovyetler, 1973 yılında dünyada endüstri satan ülkeler arasında 11. sırada yer alırken, bu durum 1985'de çok değişti ve Sovyetler, Tayvan, Güney Kore, Hong Kong, gibi ülkelerin gerisinde kalarak 15. sıraya düştü. Makine ihr c tında Sovyetler'in, bir şehir devleti olan Singapur'un bile gerisine düşmesi, durumu açıklamakta iyi bir göstergedir.» (Sayfa: 23, 35, 37, 237)

Brezezinski, Sovyetler'in, bilim alanındaki aksamalarını da kitabında örneklerle belirliyor. Sonra bütün bu alanlardaki ge-

rilemelerin —sonunda— **Gorbaçov** realitesini ortaya çıkardığına işâret ederek, bugün Sovyetler Birliği'nde olanların, bir **liberalleşme hareketi** olduğu, fakat demokratikleşme hareketi olmadığı sonucuna varıyor. Brezezinski'ye göre, **liberalizm ve demokrasi**, birbirinin içinden çıkmış kavramlardır; bölünemezler, ayrılamazlar. Bu yüzden Sovyetler Birliği'nde başlatılan reform hareketleri —bugünkü karakterini koruduğu sürece— başarıya ulaşamayacaktır. Çünkü Gorbaçov, bütün siyâsi ve sosyal güçleri kendi kişiliğinde bütünleştirmek yolundadır. Bu açıdan Çin yönetiminin, Sovyetler Birliği'nden daha şanslı olduğuna da işâret ediliyor.

Katılamadığımız Düşünceler

Brzezinski'nin, fikir dünyâsını çalkalayan kitabının bâzı ana çizgilerine değindik; yoksa kitabın tam bir özetini vermiş değiliz. Bu noktalara değinişimizin sebebi, kitabın, **Demokratikleşme** bölümündeki fikirlerine katılamadığımızı söylemek içindir.

Brzezinski, —kendi kültürünün içinden baktığı için— haklıdır. Demokrasi, liberal toplumun üstyapısıdır; liberal ve ferdî kültür yaratmıştır bu üstyapıyı... Eğer bu toplum iklimi içinde bugünkü **Endüstri sonrası toplum** yapısına ulaşılmışsa, Sovyetler Birliği'nde de bu özelliğe dikkat etmek gerekirdi! Hem liberal ekonomiyi uygulamak, hem despotik yönetim biçiminde direnmek, olmaza koşulmak gibi görünür.

Oysa, böyle bir tutum, Doğu toplumları için, olmaza koşmak değildir. Tersine, belki başarıya ulaşmanın yolu sayılabilir. Çünkü hatırlanmalıdır ki, Batı toplumlarında üstün değer, «**kişi**» iken, Doğu toplumlarında üstün değer; «**toplum**»dur. Batı'da devlet, **kişi'nin mutluluğu ve özgürlüğü** üzerinde kurulmuşken; Doğu'da, **toplum'un mutluluğu ve özgürlüğü** üzerinde yükseletmiştir. Batı'da fert önemlidir, Doğu'da **toplum**, Batı'da **devlet**, **kişi hürriyet ve mutluluğunun hizmetindedir**; Doğu'da devlet, **kişi hürriyet ve mutluluğunun teminatıdır**; Batı'da devlet, **kişiye hürriyet** vaad eder; Doğu'da **adalet**... Batı ve Doğu, bu kadar birbirinden farklı toplum yapılarını belirlerler...

Batı toplumunda 'üstün-değer'in **KİŞİ**, doğu'da **TOPLUM** olması; Batı'nın egoist (menfaatçı) ahlâk felsefesine, Doğu'nun

altuist (diğergâm) ahlâk felsefesine sâhip çıkmalarının kaynağıdır. Oysa bu iki duygu —tam anlamıyla— birbirinin karşıtıdır. Biri, kendi çıkarını üstün görür; öteki, karşısındakinin çıkarını, —en az kendi çıkarı kadar— üstün görür. Altuist düşünce Doğu medeniyetine, egoist düşünce Batı medeniyetine temel olmuştur.

Bugün Sovyet Rusya'da 'danışma'ya dayalı bir merkezi otorite kurulmakta... Çok sayıda seçilmiş üyenin kurduğu bir MEC-LİS, kendi içinden bir DEVLET BAŞKANI çıkarıyor. Bu Devlet başkanı, bugün, tüm yetkileri elinde tutan KOMÜNİST PARTİ-Sİ'nin de başıdır. Bu danışmaya ve denetime dayalı yönetim, tipik bir Doğu devleti modelidir. Sovyetler Birliği'nin yeni mimarı Gorbaçov, elinde topladığı yetkilerle, bir Doğu imparatoru görünümünde ve gücündedir.

Böyle bir yapı, bir Doğu devleti olan Sovyetler Birliği'ne ters düşmez; tersine halk-devlet bütünleşmesini kolaylaştırır. Milliyetçi duyguların, adaletli bir düzen içinde aşılabildiğine, târihte çok raslanmıştır. Belki bu, yeniden yapılanma sırasında bâzı ülkelerin kontrolünü elinden kaçıracaktır ama, elinde kalanlar üzerinde gönül rızasını kazanacağı için, ileri teknolojiye Batı'ya çok tehlikeli bir rakip olma şansını daha da arttırmış olacaktır.

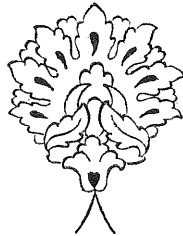
Bugünkü Sovyetler Birliği toplum yapısının, Batı toplum yapısına benzemediğini söylemeğe bile gerek yoktur. Batı Almanya, Sovyetler Birliği'nde yaşayan Almanlar'ı kendi ülkesine —büyük paralar ödeyerek— aktarıyor. Bir kaç yüz yıldanberi Rusya'da yaşayan bu Almanlar, kendi dillerini konuşabilecekleri Batı Almanya'da kendi ırkdaşlarıyla haşır-neşir olacaklarına; göçmen işçilerle, (Türkler, Yugoslavlar, Pakistanlılar) içli-dışlı oluyorlar... Çünkü aldıkları kültür, egoist ahlâk prensiplerine göre hiyerarşik düzenini kurmuş Batı Almanlar'la değil, altuist (diğergâm) ahlâk değerleriyle yaşayan, yabancı işçilerle uyuyor...

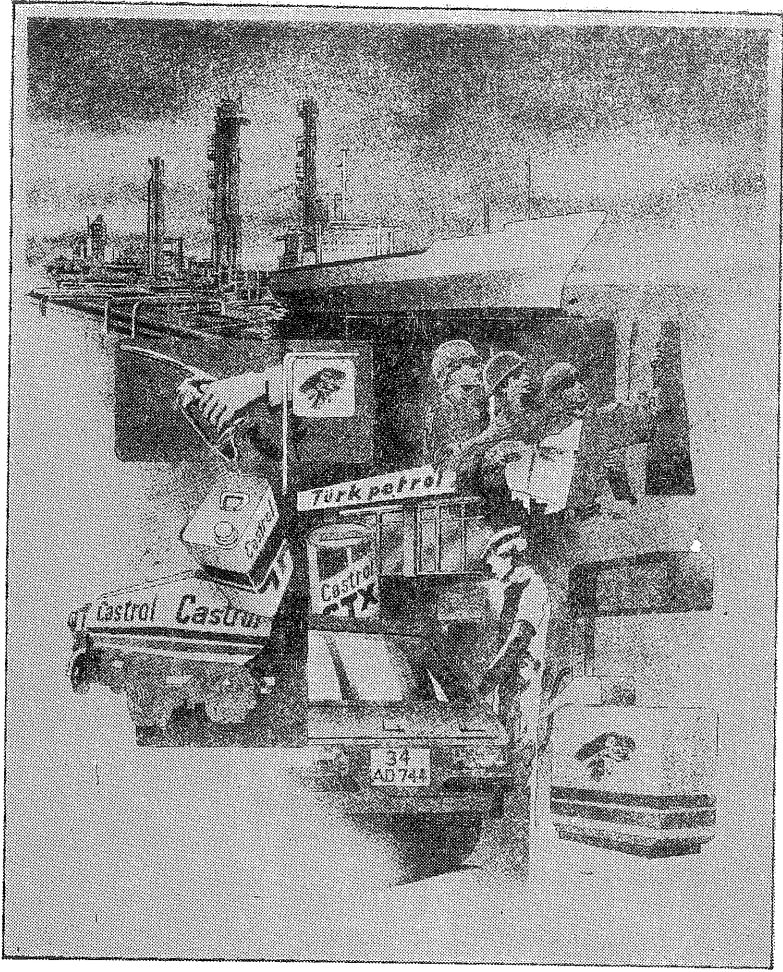
Ayrıca Sovyetler Birliği'nin 1917 den bu yana, topluma 'üst-değer' gözüyle bakan Marksist sistemin içinde yuvarlandığını unutmamak gerekir; toplumu amaçlayan sosyal sistemler, —karakter bakımından— benzeşirler. Denilebilir ki Sovyet Rusya, târihte ilk defa, kişiye dayalı Batı toplum modeli yapıısıyla bu yıllarda karşılaşmış ve bunu —kendi yatkınlığında— yumuşatmaya koyulmuştur.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Doğu toplum yapısı içinde yaşayan Japonya —Amerikalılar'ın zoruyla— 'çoğulcu, özgür-lükçü Demokrasi'ye koşulmuş, ancak Mikado'nun şahsında bütünleşmeleri, Doğu toplum yapısının kendisine kazandırdığı entegrasyonları korumalarını sağlamıştır. Bugün Sovyetler Birliği, bunu —başka bir yoldan— Gorbaçov'un şahsında gerçekleştirmeye niyetleniyor. Gorbaçov'un amacı, fakiri zengini olmayan bir refah toplumuna ulaşmaktır. Nasıl ki, Çin Halk Cumhuriyeti de aynı amaçla yola çıkmış bulunuyor. Bugün bu iki büyük ülke, karanlıkta el yordamı ile, bir ÜÇÜNCÜ ÇÖZÜM arıyor. Öyle bir model ki, orada insanlar, birbirlerini sevsinler; birbirlerini kolaylasınlar; yalnızlık belâsına, istikbal kaygusuna, dost çelmesine uğramadan refah içinde yaşayıp gitsinler!.

Evet, bugün Sovyetler'in, —parçalanmayı da göze alarak— aradığı model budur! Belki, çok büyük bedeller ödedikten, kan derelerinden geçtikten, milyonlarca insanın cesedine basarak atladıktan sonra, belki... Evet, belki modele ulaşacaklardır... Fakat ah, bu aradıkları modelin İslâmiyetin sosyo-ekonomik yapısında varolduğunu bir bilseler!.. Biz müslümanların da —bu modelden saptıktan sonra— bu hâle düştüğümüzün farkına var-salar da; İslâm dünyâsı da birlikte uyansa; gözlerini açsa ve İslâmiyetin sadece namaz kılmak, oruç tutmak gibi borçları edâ etmekten ibaret olmadığının idrakine varsa!...

Ama inanıyorum o da olacak!.

_____ 50 yıldır sizlerle _____

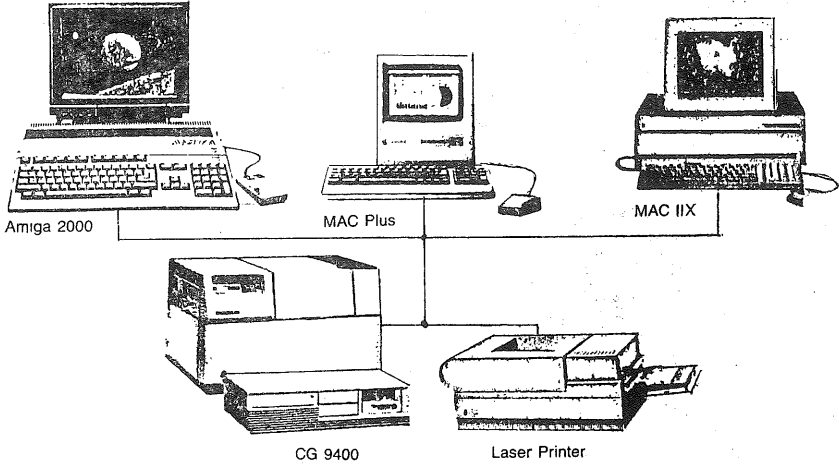
Türkpetrol

ve MADENİ YAĞLAR TÜRK ANONİM ŞİRKETİ

KUBBEALTI

DİZGİ MERKEZİ

**PROFESYONEL ÇAĞDAŞ HİZMET DİZİLERİNİ
KASIM 1989 İTİBAREN SUNAR**

- ✓ Apple ve Amiga 2000'e uyumlu masaüstü yayıncılık sistemi
- ✓ 12 inç - 9400 PS çıkış imkânı,
- ✓ 300 dpi - Çok amaçlı kullanım için LW II Laser Printer ile çıkış.
- ✓ Sayfa düzeni, çizelge, grafik, tabloid çalışmaları. 73'ün üzerinde yazı fontu
- ✓ Kağıt, aydınlar veya filme, negatif-pozitif dizgi ve çıkışı.

Kubbealti Akademisi Kültür ve San'at Vakfı
Peykhane Sok. No: 3 Çemberlitaş/İst. Tel: 516 23 56